ISSN 2786-9016

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

Видається за інформаційної підтримки Державної аудиторської служби України

№ 11 (238)
листопад
2025

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ЖУРНАЛУ «ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ»

Шкуропат Олександр Григорович — *заступник Голови Держаудитслужби, кандидат економічних наук*

Волянський Ігор Романович — *директор Департаменту стратегічного планування, звітності та координації здійснення державного фінансового контролю Держаудитслужби*

Голландс Світлана Станіславівна — *начальник Відділу інформації та комунікацій з громадськістю Держаудитслужби*

Брадул Олександр Михайлович — *декан факультету економіки та управління бізнесом Криворізького національного університету, доктор економічних наук, професор*

Кашубіна Юлія Богданівна — *проректор з науково-педагогічної та виховної роботи Криворізького національного університету, кандидат економічних наук, доцент*

Коваленко Юлія Михайлівна — *професор кафедри фінансових ринків Університету державної фіскальної служби України, доктор економічних наук, професор*

Котляревський Ярослав Вікторович — *радник першого заступника Міністра фінансів України, доктор економічних наук, професор*

Любкіна Олена Вікторівна — *заступник декана з навчально-методичної роботи економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, доцент*

Лютий Ігор Олексійович — *завідувач кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України*

Мельников Олександр Валерійович — *головний редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу «Фінансовий контроль», доктор економічних наук*

Мігус Ірина Петрівна — *проректор з наукової роботи Університету «КРОК», доктор економічних наук, професор*

Рибак Сергій Олександрович — *докторант Пряшівського університету в Пряшеві, доктор економічних наук, доцент*

Рижаков Дмитро Андрійович — *професор кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури, доктор економічних наук, доцент*

Рожко Олександр Дмитрович — *проректор з науково-педагогічної роботи (перспективний розвиток) Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України*

Рудніцька Руслана Михайлівна — *співкерівник українсько-голландського проєкту двосторонньої співпраці Міністерств фінансів України та Нідерландів «Сприяння впровадженню державного внутрішнього фінансового контролю в Україні», кандидат економічних наук*

Ткаченко Наталія Володимирівна — *директор Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України*

Турило Анатолій Михайлович — *доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку Криворізького національного університету, доктор економічних наук*

Хаджинова Світлана — *заступник директора Центру папероробної промисловості та поліграфії Лодзинського технічного університету, доктор хабілітований, інженер*

Чугунов Ігор Якович — *завідувач кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, доктор економічних наук, професор*

Шахно Альона Юріївна — *завідувач кафедри економіки, організації та управління підприємствами Криворізького національного університету, доктор економічних наук, доцент*

Шевчук Олег Анатолійович — *перший проректор з навчально-методичної та виховної роботи Університету державної фіскальної служби України, доктор економічних наук, професор*

Штангрет Андрій Михайлович — *завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування Української академії друкарства, доктор економічних наук, професор*

Шубалий Олександр Михайлович — *завідувач кафедри економіки Луцького національного технічного університету, доктор економічних наук, професор*

Явор Мартін — *директор Центру неперервного та компетентного моделювання Пряшівського університету в Пряшеві, доктор філософії (PhD), доцент*

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Директор підприємства — *Андрій Зінченко*
Головний редактор — *Олександр Мельников*
Дизайн і художнє оформлення — *Юлія Попова*

Відповідальність за зміст реклами несе рекламодавець.
Відповідальність за достовірність фактів, власних імен та інших відомостей несуть автори публікацій. Редакція може не поділяти погляду автора та залишає за собою право на скорочення і редагування текстів

Редакція журналу «Фінансовий контроль»:
м. Київ, вул. Малинська, 4а, корп. Лабораторний 01-4
Тел.: (067) 236 62 07
E-mail: dficontrol@ukr.net www.fincontrolnew.com.ua

СПІВЗАСНОВНИКИ:
Університет державної фіскальної служби України, Київський національний торговельно-економічний університет, Криворізький національний університет, Державне підприємство «Державне управління комплексного забезпечення» (свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК №7923 від 01.09.2023)

Всеукраїнський науково-практичний журнал
Видається з квітня 1999 року
Виходить дванадцять разів на рік
УДК 336.148

Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 23487-13327ПР від 02.07.2018©

ЗМІСТ НОМЕРА № 11 (238) 2025

НОВИНИ СЛУЖБИ 4

ОБОРУДКИ :

Ресурси Української громади під ризиком: системні порушення у сфері управління земельними ресурсами, майном і бюджетом 12

У другому кварталі 2025 р. у фокус Державної аудиторської служби України потрапила доволі невелика Українська міська територіальна громада Обухівського району Київської області де у плановому порядку проведено державний фінансовий аудит бюджету за період з 01.01.2021 по 31.03.2025.

ОСВІТА :

Друга вища освіта за державні кошти: ефективність контролю та відповідальність здобувачів 20

Вища освіта — не лише диплом, а й здатність мислити, творити й діяти у складному світі. У сучасних умовах швидких змін на ринку праці та зростання вимог до кваліфікації працівників дедалі більше українців замислюються над здобуттям другої вищої освіти.

У ФОКУСІ ПЕРЕВІРКИ :

Комунальне підприємство для місцевої громади: джерело доходів чи втрат? 24

Комунальні підприємства в місцевих територіальних громадах мають виконувати кілька основних функцій. Насамперед — забезпечувати потреби мешканців міста чи села у отриманні води, тепла, благоустрою, медичних по слуг тощо. Одночасно комунальні підприємства (далі — КП) є економічною основою та джерелом до ходів та розвитку громади.

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ :

Порушення комунальних підприємств Кіровоградщини 29

Під час війни, коли кожна копійка з державного та місцевого бюджетів має працювати на оборону, відновлення та підтримку критичної інфраструктури, особливо важливо контролювати, як саме використовуються ці кошти на місцях.

СВІТ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ :

Практичні аспекти проектування, розгортання, використання та перевірки сонячних електростанцій 34

Сонячна енергетика пережи ває стрімкий розвиток в Україні, особливо в контексті воєнного стану та необхідності забезпечення енергетичної незалежності.

ДЕРЖАВНА КАНЦЕЛЯРІЯ : Урядовий бюлетень 48

У БРЮССЕЛІ ПРЕЗЕНТУВАЛИ ЗВІТ ПРО ВІДПОВІДНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ НОРМАМ ЄС

У Брюсселі (Бельгія) відбулися двосторонні зустрічі урядової делегації України з представниками Європейської Комісії в рамках здійснення офіційного скринінгу відповідності законодавства України праву ЄС за переговорним розділом 22 «Регіональна політика та координація структурних інструментів».

Державну аудиторську службу України на заході представляли Голова Держаудитслужби Алла Басалаєва, заступник Владислав Марушевський та начальник Управління контролю за виконанням програм ЄС Михайло Бондаренко.

Під час проведення скринінгу відбулися презентація удосконаленої системи управління і фінансового контролю та звіт щодо поточного рівня відповідності норм українського законодавства діяльності Держаудитслужби директивам та регламентам Євросоюзу в роботі з місцевими громадами.

Як зазначила Голова Державної аудиторської служби України Алла Басалаєва, Держаудитслужба тісно і послідовно співпрацює з місцевою владою в Україні задля запобігання фінансових зловживань та своєчасної реакції на будь-які виявлені порушення з європейськими коштами.

«Мета Держаудитслужби у відносинах з місцевими громадами – стимулювати більшу відповідальність під час використання ними державних і міжнародних коштів, підвищити їхню адміністративну спроможність у відповідності до стандартів Європейського Союзу», – наголосила Алла Басалаєва.

Так, розділ 22 переговорів про вступ України до Європейського Союзу визначає, як плануються, затверджуються та реалізують-

ся кошти Структурних фондів та Фонду згуртованості ЄС. За своєю суттю цей розділ спрямований на зменшення диспропорцій між регіонами, підтримку соціально-економічного розвитку та посилення територіальної згуртованості.

Хоча регіональні програми узгоджуються з Європейською Комісією, їхня реалізація є відповідальністю держав-членів. Щоб ефективно використовувати кошти ЄС, зокрема Ukraine Facility та за програмами транскордонної співпраці Interreg, країни повинні створити потужні інституції, надійні системи фінансового управління і контролю та забезпечити дотримання правил ЄС у сферах державних закупівель, конкуренції та охорони довкілля.

У відповідності до цих вимог Держаудитслужбою разом з європейськими експертами було проведено низку реформ, які посилюють національну систему управління, прозорість й ефективність фінансового контролю, покращують інструменти моніторингу та оцінювання, мінімізують ризики зловживань з коштами ЄС як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях.

Під час скринінгової сесії представники Єврокомісії відзначили екстраординарні зусилля України щодо створення та функціонування системи контролю за витратами програм Interreg та Interreg NEXT. Позитивні відгуки про діяльність Держаудитслужби як Національного контролера ґрунтувалися на висновках європейських Органів управління цих програм.

Зокрема, було відзначено позитивний приклад застосування ризик-орієнтованого підходу до проведення управлінських перевірок, а також роботу щодо упередження здійснення помилок партнерами програм Interreg та Interreg NEXT.

Нагадаємо, у жовтні 2024 року Держаудитслужба звітувала у Брюсселі перед Єврокомісією про відповідність українського законодавства праву ЄС за сферами «Економічні критерії» та розділу 32 «Фінансовий контроль».

Скринінг є першим офіційним етапом переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу. Його суть полягає в аналітичному оцінюванні українського законодавства на відповідність праву ЄС у межах 35 переговорних розділів.

У Варшаві представили результати управлінських перевірок за програмами Interreg NEXT

У Варшаві (Республіка Польща) відбувся семінар для представників Держаудитслужби, як Національного контролера України, у межах програм співробітництва Interreg NEXT.

Під час заходу контролери розповіли про підсумки перевірок за 2025 рік та представили власні рекомендації щодо того, як удосконалити контроль за виконанням проєктів транскордонного та транснаціонального співробітництва. А також, що є важливим для органів управління програм, про розроблені методичні рекомендації ризик-орієнтовного підходу до здійснення контролю за реалізацією програм транскордонного, транснаціонального та міжрегіонального співробітництва Interreg та Interreg NEXT.

Учасники міжнародного семінару обговорили оптимізацію процесів управлінських перевірок, їхнє документальне оформлення та відповідність програмним вимогам. Також під час заходу було представлено підходи до використання чек-листів, складання звітів та ведення внутрішньої документації, розглянуто питання підвищення контролю якості на національному та програмному рівнях.

Окрему увагу було зосереджено на процедурах і вимогах до виявлення, фіксації та повідомлення про шахрайство.

Також контролери ознайомилися з практичними рекомендаціями щодо дотримання правил публічних закупівель у межах програм.

Європейське керівництво програм Interreg NEXT та експерти проєкту TESIM відзначили ефективність роботи Держаудитслужби у розбудові чіткої системи контролю за використанням коштів ЄС.

Нагадаємо, що Держаудитслужбу визначено Національним контролером щодо витрат коштів Європейського Союзу за виконанням угод про фінансування Interreg та Interreg NEXT на період 2021-2027 роки.

У ФРАНЦІЇ ВІДЗНАЧИЛИ ДЕРЖАУДИТСЛУЖБУ ЗА ЯКІСНИЙ СУПРОВІД ПРОЄКТІВ ПРОГРАМИ INTERREG EUROPE

В місті Лілль (Французька Республіка) відбувся масштабний тренінг Project Training Days у межах програми міжрегіонального співробітництва Interreg Europe. На нього були запрошені понад 300 учасників зі всієї Європи.

Від України взяли участь у заході переможці конкурсних проєктів з понад десяти регіонів країни, а також фахівці Державної аудиторської служби України, яка є Національним контролером виконання програм Interreg.

Організатори заходу високо оцінили роботу контролерів Держаудитслужби в межах прогами Interreg Europe. Позитивно відзначили їхню діяльність із забезпечення якісного супроводу проєктів, а також – за проведення внутрішніх навчань для національних партнерів, що сприяє підвищенню ефективності та прозорості реалізації проєктів.

Власне під час французьких тренінгових сесій учасникам було представлено оновлену інформацію та вимоги до процедур фінансової звітності та контролю, які застосовуються в управлінні проєктами Interreg Europe. Зокрема – щодо базових принципів звітності та правового регулювання; верифікації витрат і вимог до їх допустимості; адміністративних витрат; зовнішньої експертизи та послуги; питання публічних закупівель тощо.

Водночас, як відзначили учасники тренінгу, захід став масштабним майданчиком не лише для навчання та обміну досвідом, а й продемонстрував єдність і співпрацю європейських країн у реалізації спільних ініціатив.

Нагадаємо, що програма міжрегіонального співробітництва Interreg Europe 2021-2027 фінансується Європейським Союзом. Вона має на меті допомогти місцевим, регіональним та національним органам влади у всій Європі покращити життя громад і впроваджувати кращу політику в регіонах.

В Україні реалізація проєктів за цією програмою стосується диджиталізації, впровадження інновацій, підвищення енергоефективності, інклюзії, удосконалення місцевого самоврядування, розвиток транскордонної співпраці тощо.

ДЕРЖАУДИТСЛУЖБА ІНТЕГРУЄТЬСЯ В ЄВРОПЕЙСЬКУ МЕРЕЖУ З ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ

Державна аудиторська служба України за останні роки зазнала суттєвих трансформацій, що дозволило їй розбудувати систему фінансового контролю до кращих стандартів країн Європейського Союзу.

Запровадження ризик-орієнтованих підходів та оновлення інструментів для виявлення порушень і зловживань значно посилили боротьбу з можливим шахрайством з коштами ЄС.

Про це заявила Голова Держаудитслужби Алла Басалаєва у Люксембурзі під час міжнародного заходу високого рівня Fraud Fighters Network 2025 – «Мережа борців з шахрайством 2025», організатором якого виступив Європейський інвестиційний банк (ЄІБ).

Участь у заході відбувалася в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Державною аудиторською службою України та Європейським інвестиційним банком. Документ було підписано 10 липня 2025 року у Римі під час Конференції з питань відновлення України (URC 2025) Головою Держаудитслужби Аллою Басалаєвою та Віцепрезиденткою ЄІБ Терезою Червінською.

«Ця спільна угода стала гарним початком нашої співпраці, відкриваючи шлях для регулярного обміну інформацією та спільних зусиль з метою запобігання, виявлення та реагування на шахрайство, корупцію та конфлікти інтересів», – наголосила у своєму виступі Голова Держаудитслужби.

Алла Басалаєва зазначила, що на Держаудитслужбу в Україні покладено функції Служби координації боротьби із шахрайством (AFCOS), яка забезпечує зв'язки національних антикорупційних та правоохоронних органів з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

«Така взаємодія практично в режимі онлайн дозволяє нам швидко реагувати на будь-які можливі порушення, що можуть завдати шкоди фінансовим інтересам ЄС під час використання в Україні фінансової допомоги, отриманої від Європейського Союзу, насамперед – в межах Ukraine Facility», – зауважила Голова Держаудитслужби.

За словами Алли Басалаєвої, Держаудитслужба розробила Національну стратегію боротьби з шахрайством (Anti-fraud strategy) для захисту фінансових інтересів ЄС. Ця стратегія аналогічна до подібних документів країн-членів ЄС. Її ухвалення дозволить зробити систему протидії шахрайству з європейськими коштами максимально прозорою та ефективною. Також вона сприятиме поглибленню стратегічної співпраці відповідних національних органів з профільними структурами Європейського Союзу.

Крім того, Алла Басалаєва відзначила, що 30 вересня в Брюсселі відбулася фінальна зустріч делегації Держаудитслужби з представниками Європейської Комісії в рамках здійснення офіційного скринінгу відповідності законодавства України праву ЄС.

«Скринінг нашого законодавства завершений. Минулого року Держаудитслужба успішно пройшла перевірку 32-го розділу щодо фінансового контролю, який є одним із ключових для вступу до ЄС, а також 5-го розділу «Публічні закупівлі». 30 вересня ми звітували по розділу 22, де доповідали про систему управління, контроль та аудиту коштів структурних фондів ЄС у сфері регіональної політики. І тепер сподіваємося на подальшу підтримку наших міжнародних партнерів на шляху до європейської інтеграції. Зі свого боку – ми і надалі продовжимо курс реформ на повну адаптацію законодавства до євростандартів, зокрема у сфері боротьби з фінансовим шахрайством», – підкреслила Алла Басалаєва у виступі.

Своєю чергою заступник Голови Держаудитслужби Владислав Марушевський під час Fraud Fighters Network 2025 зупинився на практичних питаннях діяльності Державної аудиторської служби України. На конкретних прикладах було презентовано, як діють аудитори під час контрольних заходів щодо використання коштів Ukraine Facility та за програмами транскордонної співпраці Interreg.

Нагадаємо, Європейський інвестиційний банк – одна з найбільших у світі багатосторонніх фінансових установ, яка відповідає за цільове використання наданих коштів та гарантує, що профінансовані операції і діяльність не призводять до випадків шахрайства, корупції, змови, примусу, відмивання коштів або фінансування тероризму.

ДЕРЖАУДИТСЛУЖБА ПРЕДСТАВИЛА У БУДАПЕШТІ ВЛАСНІ НАПРАЦЮВАННЯ ЩОДО ФІНАНСОВИХ ПЕРЕВІРОК ПРОГРАМ INTERREG NEXT

У Будапешті (Республіка Угорщина) представники Державної аудиторської служби України взяли участь у міжнародних навчаннях Національних контролерів програм транскордонного та транснаціонального співробітництва Interreg NEXT 2021-2027, що фінансуються Європейським Союзом і спрямовані на розвиток регіональної співпраці.У рамках заходу відбулися презентації національних підходів у різних країнах щодо застосування процедур контролю та практичних напрацювань з організації процесу перевірок у контексті програм Interreg NEXT.

Представники Державної аудиторської служби як Національного контролера України ознайомили присутніх з власною централізованою системою управління в програмах Interreg NEXT.

Як наголосили керівники Управління контролю за виконанням програм ЄС Держаудитслужби Михайло Бондаренко та Тетяна Тіррелл, український кейс переходу до централізованої моделі управління в програмах Interreg NEXT є досить унікальним. Україна першою протягом тривалого часу брала участь одночасно в централізованих (наприклад, Дунайська програма) та децентралізованих (спільні прикордонні програми) системах.

Для кожного з цих підходів в Україні діяли свої правила, що стало окремою темою для обговорення з європейськими партнерами.

Крім того, у рамках заходу учасники ознайомилися з системою контролю в Угорщині, розробленням методичних рекомендацій і контрольних переліків для проведення перевірок у цій країні.

Окрема частина навчання була присвячена одному з ключових елементів управління проєктами, що фінансуються ЄС, — прийнятності витрат.

Також було розглянуто питання сумісності між європейськими регламентами та національним законодавством і загалом підходи до запобігання фінансовим порушенням.

Нагадаємо, що Держаудитслужбу визначено Національним контролером щодо витрат коштів Європейського Союзу за виконанням угод про фінансування Interreg та Interreg NEXT на період 2021-2027 роки.

ДЕРЖАУДИТСЛУЖБА СПІЛЬНО З БФ «ПІДКОНТРОЛЕМ» ПЕРЕДАЛИ НА ФРОНТ ДРОНИ-КАМІКАДЗЕ ТА РАДІОСТАНЦІЇ

Заступник Голови Держаудитслужби Владислав Марушевський передав бійцям однієї з частин військове обладнання: 5 професійних портативних радіостанцій для здійснення зв'язку у складних умовах та 5 ударних дронів-камікадзе від українського виробника для виконання оперативних завдань.

Техніка була придбана на кошти, акумульовані БФ «Підконтролем».

Нагадаємо, що Благодійний фонд «Підконтролем» засновано у 2022 році. На кошти добровільних пожертв працівників Держаудитслужби та небайдужих громадян за три роки військовим було передано техніки на мільйони гривень.

РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ПІД РИЗИКОМ: СИСТЕМНІ ПОРУШЕННЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ, МАЙНОМ І БЮДЖЕТОМ

У другому кварталі 2025 р. у фокус Державної аудиторської служби України потрапила доволі невелика Українська міська територіальна громада Обухівського району Київської області де у плановому порядку проведено державний фінансовий аудит бюджету за період з 01.01.2021 по 31.03.2025.

До слова, Українська міська територіальна громада, це громада що розташована неподалік від Києва та межує із усім відомим урочищем «Конча-Заспа». В середньому, щорічний обсяг доходів бюджету громади із врахуванням міжбюджетних трансфертів складає 430 млн гривень.

Однак, результати аудиту засвідчили вкрай низький рівень управління фінансовими та матеріальними ресурсами, який призвів до фінансових порушень та недоліків на суму майже 138,0 млн гривень.

Наведемо приклади окремих з них.

У сфері управління земельними ресурсами, одним із документів, що напряму взаємопов'язаний із використанням земель є Генеральний план населеного пункту.

Генеральний план для територіальної громади — це комплексний документ, який визначає принципові рішення щодо розвитку, планування та забудови території громади, а також іншого використання її ресурсів на довгострокову перспективу. Він є основним видом містобудівної документації на місцевому рівні.

При цьому, зміни, що складалися у різних сферах життя за останні роки, в тому числі в умовах масштабної забудови територій, потребують коригування містобудівної документації місцевого рівня, який включає розробку та затвердження містобудівної документації, проведення громадських слухань та забезпечення збалансованого розвитку території.

Такі зміни не оминули й Українську міську територіальну громаду.

Одним із населених пунктів, яке зазнало значної забудови за існуючими межами є с. Плюти.

Однак, ще з 2021 р. триває процедура виготовлення, узгодження, обговорення та затвердження змін до генерального плану с. Плюти, що входить до складу цієї громади. Внесені зміни до генплану не підтримують місцеві депутати. Такі маніпуляції лише сприяють незаконній забудові та призводять до втрат доходів місцевого бюджету від податку на нерухоме майно, оренди землі, інших місцевих податків і зборів.

Як приклад, в ході проведення аудиту встановлено, що Українська міська рада передала фізичним особам в оренду на 49 років земельні ділянки водного фонду в с. Плюти з цільовим призначенням для сінокосіння.

Однак, сінокосіння на них не здійснюється. Фактично, на цих ділянках, розташованих у прибережних захисних смугах річок, де будівництво заборонено, з'явилися елітні будинки з високими парканами.

Крім того, на одній із ділянок площею понад 1 га, також переданої під «сінокосіння», триває облаштування будівництво житлового комплексу Stugna Residence.

ДОВІДКОВО

Відповідно до п. «г» ч. 2 ст. 61 Земельного кодексу України у прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, навігаційного призначення, гідрометричних та лінійних, а також інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій, майданчиків для занять спортом на відкритому повітрі, об'єктів фізичної культури і спорту, які не є об'єктами нерухомості), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів.

Фактично, внаслідок повної відсутності контролю з боку Української міської ради за використанням вказаних земельних ділянок, мешканцям громади обмежено доступ до річок Стугна та Козинка та як наслідок Українською громадою фактично втрачено земельні ділянки загальною площею понад 2,7 га у вздовж прибережних захисних смуг.

Не мени важливим документом, який регулює земельні відносини є Технічна документація з нормативної грошової оцінки земель.

Нормативна грошова оцінка землі — це вартість земельної ділянки, розрахована на основі затверджених державою нормативів, яка використовується для визначення земельного податку, орендної плати, а також для інших фінансових зобов'язань. Це показник, що базується на капіталізованому рентному доході з ділянки і враховує її розташування, функціональне призначення та інші характеристики, але не є ринковою вартістю.

У липні 2024 р. рішенням Української міської ради «Про затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земель Української територіальної громади Обухівського району Київської області» від 03.07.2024 за №128-7-41-8 скл.-24 затверджено та з 01.01.2025 введено в дію нову нормативну грошову оцінку земель на території Української територіальної громади Обухівського району Київської області.

Незважаючи на прийняття нової нормативної грошової оцінки землі, вартість якої збільшилась в рази у порівняні з попередньою, окремі орендарі не виконують свого обов'язку сплачувати орендну плату відповідно до зміненої нормативної грошової оцінки земельної ділянки.

В результаті зазначеного, бюджетом громади недоотримано доходів від оренди земельних ділянок комунальної власності в сумі 10,8 млн гривень.

Як приклад, нормативна грошова оцінка однієї із земельних ділянок комунальної власності Української міської територіальної громади площею майже 10 га, яка передана в оренду ще у 2004 р., складала 62 тис. грн, а за результатами нової нормативно-грошової оцінки її вартість склала понад 30 мільйонів. Вартість збільшилась у більш ніж 480 разів, однак орендар продовжив сплачувати орендну плату виходячи із нормативної грошової оцінки 2004 р.

Лише за вказаним договором оренди земельної ділянки бюджет втратив понад 7 млн гривень.

Правову позицію із вказаного приводу викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2024 у справі №914/2848/22.

Зокрема, Велика Палата Верховного Суду зауважила, що: «*Обов'язковість урахування нормативної грошової оцінки земельної ділянки державної та комунальної власності під час визначення розміру орендної плати встановлена законом (абз. 2 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про оцінку земель»).*

Нормативна грошова оцінка земель установлюється шляхом затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок, яка здійснюється відповідною сільською, селищною, міською радою. Зазначене

імперативне регулювання унеможливлює встановлення нормативної грошової оцінки земельних ділянок договором, зокрема договором між органом місцевого самоврядування і орендарем.

Отже, з моменту початку застосування відповідно до п. 271.2 ст. 271 Податкового кодексу України нового розміру нормативної грошової оцінки земельних ділянок державної та комунальної власності ***автоматично змінюються і права та обов'язки сторін договору оренди в частині розміру орендної плати****, якщо він визначений у відсотковому співвідношенні до нормативної грошової оцінки. У таких правовідносинах немає обов'язку сторін вносити зміни до договору оренди шляхом укладення додаткової угоди,* ***оскільки обов'язок сплачувати орендну плату відповідно до зміненої нормативної грошової оцінки земельної ділянки виникає в орендаря з моменту початку застосування такої нормативної грошової оцінки».***

Встановлення ставок орендної плати за землю є ключовим інструментом, оскільки він дозволяє визначити вартість використання земельних ділянок державної та комунальної власності, забезпечує надходження коштів до бюджету, а також стимулює ефективне використання землі.

Відповідно до п. 12.3 ст. 12 Податкового кодексу України сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, в межах своїх повноважень приймають рішення про встановлення місцевих податків та зборів.

Підпунктом 12.3.1 п. 12.3 ст. 12 П Податкового кодексу України визначено, що встановлення місцевих податків та зборів здійснюється у порядку, визначеному цим Кодексом.

Пунктом 7.1 ст. 7 Податкового кодексу України передбачено, що під час встановлення податку обов'язково визначаються такі елементи як платники податку, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка податку, порядок обчислення податку, податковий період, строк та порядок сплати податку.

Згідно з пп. 12.3.4 п. 12.3 ст. 12 Податкового кодексу України, рішення про встановлення місцевих податків та зборів офіційно оприлюднюється відповідним органом місцевого самоврядування до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосовування встановлюваних місцевих податків та зборів або змін (плановий період). В іншому разі норми відповідних рішень застосовуються не раніше початку

бюджетного періоду, що настає за плановим періодом.

Разом з цим, під час проведення аудиту в Українській міській територіальній громаді встановлено, що фіксовані відсотки (ставки) орендної плати за земельні ділянки комунальної власності Українською міською радою не приймались, а визначались для кожного орендаря в індивідуальному порядку.

Як приклад, для окремих орендарів, які отримали земельні ділянки в оренду з видом цільового призначення 03.07 «Для будівництва та обслуговування будівель торгівлі» депутати Української міської ради встановлювали ставки від 3 до 12%.

Така практика передачі в оренду земельних ділянок комунальної власності Української міської територіальної громади суперечить принципам податкового законодавства, передбаченим п. 4.1 ст. 4 Податкового кодексу України, а саме рівності усіх платників перед законом, недопущення проявів податкової дискримінації, нейтральності оподаткування.

Аналогічна правова позиція наведена у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 07.02.2021 у справі №904/1104/20.

Прийняття таких рішень депутатами Української міської ради призводить до створення нерівних умов у конкуренції і є непрямою формою дискримінації.

Контроль за сплатою орендної плати та використанням земель комунальної власності є інструментом забезпечення ефективного управління земельними ресурсами.

Згідно з ч. 2 ст. 12 Земельного кодексу України до повноважень сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів у галузі земельних відносин серед іншого належить надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності, здійснення контролю за використанням та охороною земель у межах та порядку, встановлених законом і здійснення інших повноважень у галузі земельних відносин відповідно до закону.

Також, відповідно до ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад віднесено вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин та прийняття рішень щодо здійснення виконавчим органом сільської, селищної, міської ради державного контролю за використанням та охороною земель.

Разом з цим, під час проведення аудиту встановлено випадки використання окремими суб'єктами господарювання земельних ділянок комунальної власності під об'єктами нерухомості (право власності на які зареєстровано за ними тривалий час) без укладання договорів оренди землі, що призвело до безпідставного збереження ними ко-

штів (у понятті ст. 1212 2 Цивільного кодексу України) на загальну суму майже 3,0 млн грн та до недоотримання бюджетом громади доходів на вказану суму.

Також, аудитом встановлено систематична несплата 60 орендарями заборгованості з орендної плати, яка ніде не обліковується та ніким не контролюється.

В результаті зазначеного, бюджетом громади недоотримано доходів від оренди землі в сумі понад 5,6 млн гривень.

Належна організація внутрішнього контролю є одним із інструментів забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками.

Бюджетний кодекс України чітко визначає термін внутрішній контроль, як комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

Внутрішній контроль ґрунтується на принципах, одним із яких є чітке виокремлення внутрішнього аудиту і внутрішнього контролю.

Однак, наявна організація внутрішнього контролю в Українській міській територіальній громаді не забезпечує реалізації превентивної функції, що не дозволяє мінімізувати факти неефективного та незаконного використання бюджетних коштів та досягти результатів відповідно до встановленої мети, завдань та напрямів використання коштів, про що свідчать результати проведених контрольних заходів в Українській міській територіальній громаді.

Для прикладу, майже 10 млн грн пішли на оплату праці та премії вихователям та техперсоналу в двох закладах дошкільної освіти Української міської територіальної громади, які фактично не працювали й не приймали дітей.

Так, ясла-садок «Чебурашка» у с. Трипілля, де до повномасштабного вторгнення виховувалося 67 дітей, з вересня 2023 р. не працював через відсутність укриття. Через що приміщення здавалося в оренду. Втім, це не завадило місцевому Управлінню гуманітарного розвитку витратити на виплати педагогам і техперсоналу 4,59 млн грн, з яких понад 1,4 млн грн — премії та надбавки «за складність та напруженість у роботі».

Інший дитячий садок — «Сонечко» — в самій Українці не працював з вересня 2021 р. Освітній

процес там призупинився через реконструкцію, що триває й досі. Попри це, у лютому 2022 р. міський голова ухвалив рішення про відкриття ще п'ять додаткових груп та збільшення штату. Було не лише повернуто з вимушеного простою по причині «виробничої необхідності» 19 працівників, але й додатково прийнято на роботу ще 21 працівник в дошкільний заклад, який фактично не працював. На оплату праці персоналу було витрачено 5,08 млн грн.

Слід підкреслити, що діти, які рахувалися у цих закладах, були переведені до інших дитячих садочків громади.

Така недбалість та відсутність контролю за діяльністю цих дитячих садків з боку Української міської ради та Управління гуманітарного розвитку призвели до неефективного використання бюджетних коштів на загальну суму 9,67 млн грн.

Некращою є й ситуація, яка склалася і з оплатою праці міського голови, а також керівників комунальних підприємств громади.

Аудитом встановлено, що міський голова Української громади, на підставі власних розпоряджень, безпідставно виплатив собі премії на суму понад пів мільйона гривень.

При цьому, відповідно до абзацу другого пункту 6 постанови Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» від 09.03.2006 №268 преміювання голів обласних, районних і районних у містах рад, їх заступників, сільських, селищних і міських голів, установлення їм надбавок, надання матеріальної допомоги здійснюється у порядку та розмірах, визначених цією постановою, у межах затверджених видатків на оплату праці. **Рішення про зазначені виплати приймається відповідною радою.**

Слід відмітити, що зазначені виплати були повернуті до бюджету громади під час контрольного заходу.

Крім того, трьом керівникам комунальних підприємств Української міської ради, за відсутності затвердженого (погодженого) фінансового плану, безпідставно нараховано та виплачено премій на суму понад 2,7 млн грн, що прямо заборонено пп. 3 п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про умови і розміри оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності та об'єднань державних підприємств» від 19.05.1999 №859.

Окрім вищезазначених випадків, аудитом виявлено факти безпідставного використання коштів місцевого матеріального резерву.

Відповідно до ст. 98 Кодексу цивільного захисту України, для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій органи місцевого самоврядування можуть створювати місцеві матеріальні резерви.

Під час аудиту встановлено, що розпорядженням Українського міського голови «Про створення та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах та територіях Української територіальної громади» від 02.06.2021 №183 було прийнято рішення про створення матеріального резерву Виконавчого комітету Української міської ради з метою запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на території громади.

Відповідно до вказаного розпорядження, матеріальні резерви використовуються **виключно** для запобіжних заходів у разі загрози виникнення надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведення невідкладних відновлювальних робіт і заходів, надання постраждалому населенню необхідної допомоги для забезпечення його життєдіяльності, розгортання та утримання тимчасових пунктів проживання і харчування постраждалого населення, забезпечення пально-мастильними та іншими витратними матеріалами транспортних засобів підприємств та громадян, залучених для евакуації постраждалого населення із зони надзвичайної ситуації та можливого ураження.

Однак, аудиторами встановлено, що пальне з матеріального резерву Української міської територіальної громади було використано не для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а на автомобілі міського голови, його заступників та інших посадових осіб виконавчого комітету Української міської ради.

І це лише одні із не багатьох прикладів, які виявлено під час аудиту Української міської територіальної громади, недопущення яких могло посприяти наповненню місцевого бюджету та ефективному використанню бюджетних коштів територіальних громад.

За результатами проведеного аудиту надано низку пропозицій, спрямованих на вирішення проблемних питань, матеріали контрольних заходів передані до Офісу Генерального прокурора.

Олександр Шкуропат,
заступник Голови Держаудитслужби

Надія Пустова,
директор Департаменту контролю за місцевими бюджетами

Ганна Козак,
заступник директора департаменту — начальник відділу контролю місцевих бюджетів

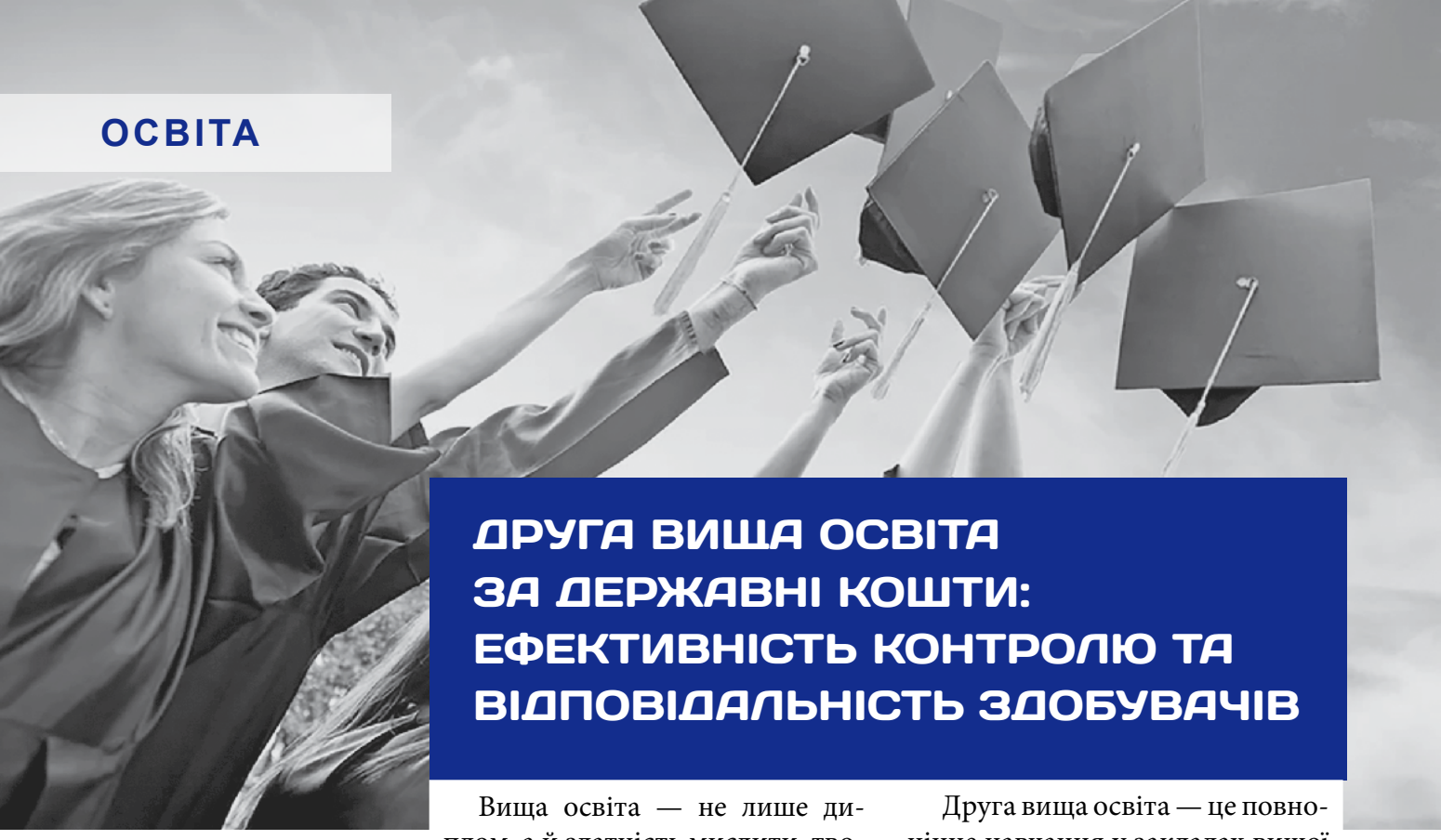

ДРУГА ВИЩА ОСВІТА ЗА ДЕРЖАВНІ КОШТИ: ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНТРОЛЮ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ

Вища освіта — не лише диплом, а й здатність мислити, творити й діяти у складному світі. У сучасних умовах швидких змін на ринку праці та зростання вимог до кваліфікації працівників дедалі більше українців замислюються над здобуттям другої вищої освіти. Це не лише можливість змінити професійний напрямок чи підвищити власну конкурентоспроможність, але й шлях до особистого розвитку та розширення світогляду.

В Україні система другої вищої освіти передбачає гнучкі форми навчання, можливість поєднувати роботу та навчальний процес, а також широкий вибір спеціальностей — від гуманітарних і економічних до технічних та правничих.

Різноманітність програм та форм навчання: денна, вечірня, заочна, дистанційна або змішана дозволяє поєднувати роботу і навчання, робить здобуття другої вищої освіти більш доступним для широкого загалу.

Друга вища освіта — це повноцінне навчання у закладах вищої освіти (далі ЗВО) після здобуття першого диплома бакалавра або магістра. Вона відрізняється від курсів тим, що дає офіційний державний диплом і системні знання.

Державне фінансування вищої освіти є одним із ключових інструментів соціальної політики, що забезпечує доступ до знань та професійного розвитку.

В основі цієї системи лежить принцип відповідальності: держава інвестує у підготовку фахівця, надаючи право на безоплатне здобуття кожного освітнього ступеня лише один раз.

Нормативним актом, що регулює питання фінансування вищої освіти, є Закон України «Про вищу освіту», пунктом першим якого визначено, що громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі відповідно до стандартів вищої

освіти, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за кошти державного або місцевого бюджету. А громадяни України, які не завершили навчання за кошти державного або місцевого бюджету за певним ступенем освіти, мають право повторно безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти за тим самим ступенем освіти, але за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Порядок відшкодування коштів державного або місцевого бюджету, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку відшкодування коштів державного або місцевого бюджету, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців» від 26.08.2015 №658 (далі — Порядок №658).

Зокрема, цей порядок визначає процедуру відшкодування бюджетних коштів, які були витрачені державою на оплату послуг з підготовки фахівців з числа громадян України, які вже навчалися за державним або регіональним замовленням у вищих навчальних закладах та не завершили його за відповідним ступенем вищої освіти і бажають повторно здобувати вищу освіту за державним або регіональним замовленням у державних (комунальних) вищих навчальних закладах за тим самим ступенем освіти.

Для інформаційного та документарного забезпечення фізичних і юридичних осіб даними з питань освіти Кабінетом Міністрів України було видано постанову «Про створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти» від 13.07.2011 №752, відповідно Міністерством освіти і науки України наказом від 08.06.2018 №620 було затверджено положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти (далі — ЄДЕБО).

ЄДЕБО відіграє ключову роль у фіксації та перевірці інформації про здобуту освіту, що є визначальним фактором для можливості навчання на бюджеті. Коли студент подає документи до університету, приймальна комісія обов'язково має перевірити його освітню історію саме в ЄДЕБО. Ця база містить дані про всіх випускників та студентів. Якщо система підтвердить, що студент вже має диплом певного рівня, то його право на безоплатне навчання за державні кошти вичерпане.

Як зазначено у п. 5 і 6 Порядку №658 сума коштів, що підлягає відшкодуванню здобувачем вищої освіти, який вже навчався за державним або регіональним замовленням розраховується за відповідною формулою. На підставі розрахунку, проведеного відповідно до формули, вищий навчальний заклад, до якого особу зараховано для повторного здобуття вищої освіти за державним або регіональним замовленням, не пізніше трьох робочих днів з дня її звернення, надає такій особі розрахунковий документ для відшкодування коштів.

Слід зазначити, що Порядком №658 передбачено, що керівник вищого навчального закладу, до якого студента зараховано для повторного здобуття вищої освіти за державним або регіональним замовленням, може самостійно реструктурувати відшкодування коштів та встано-

вити строк їх відшкодування протягом поточного навчального року за вмотивованою заявою студента з урахуванням його матеріального стану. При цьому, перший платіж повинен становити не менше 50% загального розміру коштів, що підлягають відшкодуванню.

Документ, що підтверджує повне або часткове відшкодування коштів до державного або відповідного місцевого бюджету в установленому розмірі, подається ЗВО, до якого студент зарахований для повторного здобуття вищої освіти за державним або регіональним замовленням, але не пізніше 10 робочих днів з дня здійснення платежу.

У разі, якщо студент не подав зазначеного документа в установлений строк, він підлягає негайному відрахуванню з числа здобувачів вищої освіти за державним або регіональним замовленням у певному ЗВО, що визначено абз. 2 п. 8 Порядку №658.

Отже, друга вища освіта в Україні має здобуватися на контрактній основі. Тому, якщо перша спроба виявляється невдалою і студент бажає повторно навчатися за державний кошт, він зобов'язаний відшкодувати попередні витрати. Або у житті буває момент, коли одного диплома не достатньо: хтось прагне змінити професію, хтось поглибити знання у суміжній сфері, для когось друга вища освіта стає ключем до кар'єрного зростання, він також повинен самостійно покрити витрати на навчання.

Водночас, слід зазначити, що у разі здобуття першої вищої освіти за кошти фізичної або юридичної особи, громадянин зберігає своє право на безоплатне здобуття цього ж освітнього ступеня за державні кошти.

Цей підхід покликаний підтримати принцип справедливості, гарантуючи, що державна підтримка не використовується безвідповідально.

Питання повноти надходжень коштів за навчання є одними з переліку питань, які досліджуються Держаудитслужбою під час проведення заходів державного фінансового контролю у закладах вищої освіти.

Під час проведення ревізій в закладах вищої освіти Держаудитслужбою були виявлені непоодинокі випадки недостатнього контролю з боку відповідальних осіб за законністю надання послуг другої вищої освіти на безоплатній основі і відповідно повнотою надходження коштів до державного бюджету.

До прикладу, під час ревізії Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова (далі — УДУ ім. Драгоманова, Університет), було установлено, що попри вимоги закону України «Про вищу освіту», наявність затвердженого Урядом порядку та, власне, внутрішніх правил прийому УДУ ім. Драгоманова і відповідного наказу, в яких також визначені умови здобуття другої вищої освіти лише після відшкоду-

вання коштів за першу освіту, Держаудитслужбою виявлено факти недотримання процедури відшкодування вартості навчання.

Так, відповідно до наказу Університету приймальна комісія мала інформувати осіб, засобами електронного зв'язку, які не завершили навчання за кошти державного бюджету за певним ступенем вищої освіти і зараховані до університету для повторного здобуття вищої освіти за тим самим ступенем, щодо необхідності відшкодування коштів до державного бюджету.

Відповідальність щодо контролю відшкодування коштів особами, що повторно навчаються та спрямування цих коштів до державного бюджету, а також своєчасне відрахування студентів у разі порушення цих вимог, було покладено на деканів факультетів УДУ ім. Драгоманова.

Проте, окремі декани, не виконували, покладені на них функції, відповідно студенти не відшкодовували або відшкодовували не в повному обсязі кошти до державного бюджету.

Загалом за результатами цієї ревізії, працівниками Держаудитслужби встановлено п'ять випадків, в яких студенти вдруге отримували вищу освіту за державним замовленням і не відшкодовували кошти за попереднє навчання.

В результаті державним бюджетом не отримано доходів на загальну суму 70,7 тис. гривень.

На дані факти постійно звертають увагу працівники Держаудитслужби під час проведення заходів державного фінансового контролю у закладах вищої освіти.

Таким чином, неефективність внутрішніх механізмів контролю в ЗВО є головною причиною виявлених порушень. Оскільки вся інформація про навчання студентів (подані заявки на навчання, інформація про зарахування, відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення за спеціальністю, ступінь освіти, що здобувається, джерело фінансування здобуття освіти, документи про освіту) вноситься і зберігається в ЄДЕБО.

Використані джерела:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку відшкодування коштів державного або місцевого бюджету, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців» від 26.08.2015 №658.

3. Матеріали ревізії окремих питань фінансово-господарської діяльності Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова за період з 01.01.2021 по 31.07.2024.

Ольга Скрипник,
головний державний фінансовий інспектор відділу інспектування у галузі освіти, науки і інформації та спорту Департаменту контролю у галузі освіти, науки, спорту та інформації

Анастасія Новицька,
головний державний фінансовий інспектор відділу інспектування у галузі освіти, науки і інформації та спорту Департаменту контролю у галузі освіти, науки, спорту та інформації

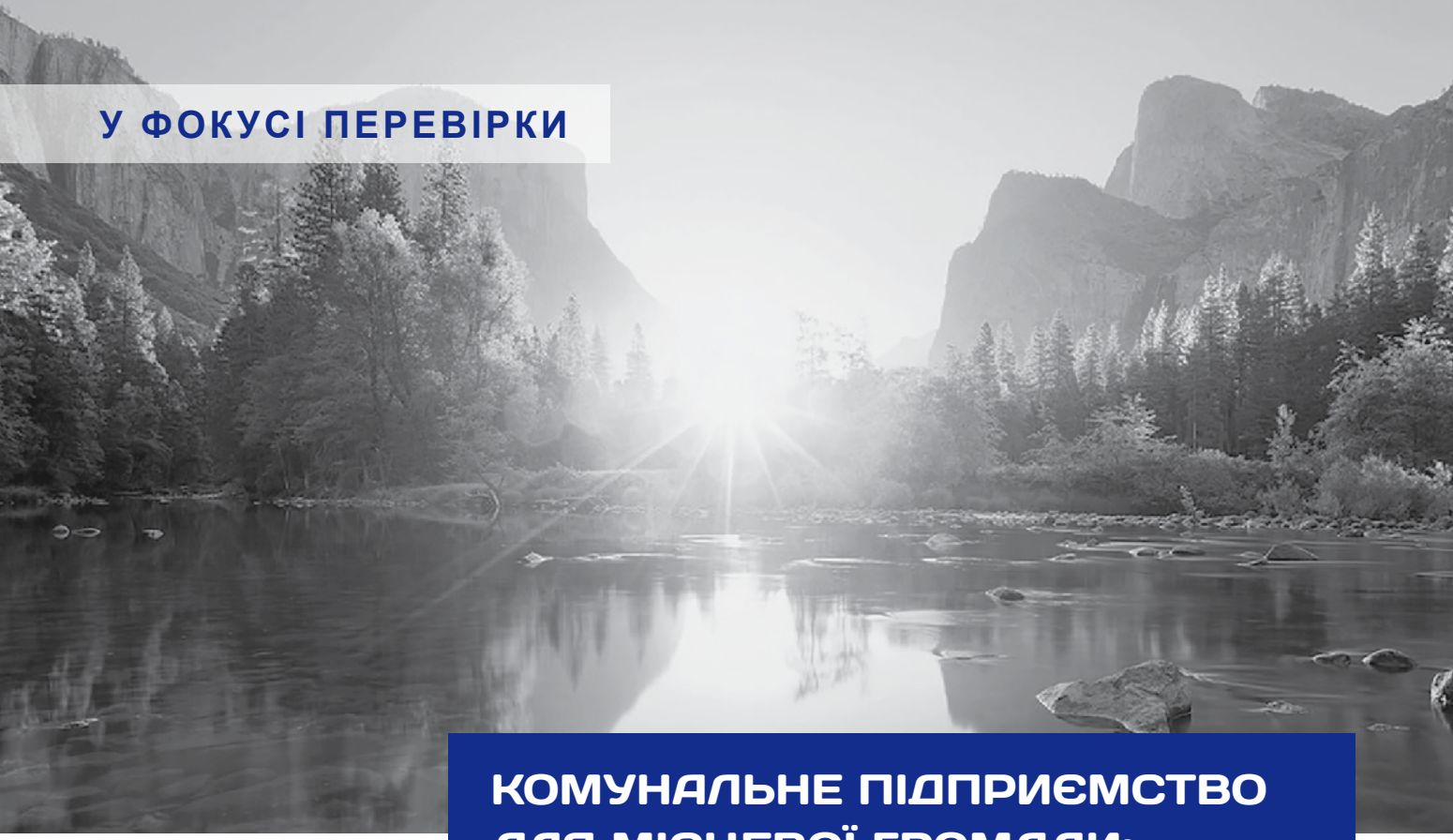

КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО ДЛЯ МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ: ДЖЕРЕЛО ДОХОДІВ ЧИ ВТРАТ?

Комунальні підприємства в місцевих територіальних громадах мають виконувати кілька основних функцій. Насамперед — забезпечувати потреби мешканців міста чи села у отриманні води, тепла, благоустрою, медичних послуг тощо. Одночасно комунальні підприємства (далі — КП) є економічною основою та джерелом доходів та розвитку громади.

Добре, якщо отримані підприємством доходи дозволяють забезпечити повномірне функціонування і виконання визначених статутом КП функцій, а ще краще, якщо ці доходи перевищують необхідні видатки. Адже залишок коштів можна направити на розвиток громади, створення нових проєктів. Звісно, за умови, що ресурсами громади розпоряджатимуться раціонально і законно.

Однак, результати проведених контрольних заходів часто свідчать про протилежне. Комунальне підприємство стає джерелом не доходів, а втрат фінансових ресурсів громади.

Візьмемо, наприклад, результати державного фінансового аудиту бюджету Східницької селищної територіальної громади Львівської області за період 01.01.2021 по 31.03.2025, під час якого було також проаналізовано фінансово-господарську діяльність кількох комунальних підприємства, що здійснювали благоустрій населених пунктів, постачали воду населенню тощо.

Зупинимось на одному з них — КП «Східницькі джерела». Висновок аудиторів невтішний: неефективне управління цим підприємством призводить до втрат наявних ресурсів, негатив-

но впливає на фінансовий стан КП і створює зайве навантаження на бюджет громади.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 №108, джерелом коштів на оплату праці працівників госпрозрахункових підприємств є частина доходу та інші кошти, одержані внаслідок їх господарської діяльності.

Комунальні підприємства, створені органом місцевого самоврядування, є госпрозрахунковими установами, а їх діяльність заснована на самоокупності та самофінансуванні.

Відтак, витрати на їх утримання (оплату праці, комунальні послуги, сплату податків тощо) повинні здійснюються за рахунок коштів, одержаних в результаті його господарської діяльності.

Якщо такому КП бракує коштів навіть на зарплату своїм працівникам — це свідчить по фінансову неспроможність, а отже ставить під сумнів доцільність утримання громадою такого підприємства.

Звісно, якщо постійно отримувати з бюджету громади кошти на власні видатки, то в керівників таких КП зникає стимул шукати шляхи покращення фінансового стану та необхідність оптимізації своєї діяльності.

«НАФТУСЯ» ПРОТЕКЛА КРІЗЬ ПАЛЬЦІ

Варто зазначити, що ресурси для отримання доходів у КП «Східницькі джерела» не такі вже й малі. Селище Східниця — не тільки адміністративний центр Східницької селищної громади, а й бальнеологічний курорт національного значення. Тут є 38 джерел і 17 свердловин мінеральної води різного складу та рівня мінералізації, у тому числі славнозвісна «Нафтуся». М'який клімат та великі поклади мінеральних вод дають змогу отримувати додаткові доходи. Було би бажання…

Однак, аудитори виявили протилежне. КП «Східницькі джерела», яке і було створене з метою експлуатації джерел мінеральних лікувальних вод для лікувальних цілей, не докладало достатніх зусиль для отримання власних доходів.

Варто зазначити, що експлуатація мінеральних джерел передбачає оцінку розвіданих запасів мінеральних лікувальних вод та лікувальних грязей, координацію діяльності підприємств та установ всіх форм власності, фізичних осіб в частині розподілу між споживачами природніх родовищ, видобування, транспортування і реалізацію мінеральних лікувальних вод до місць їх споживання і резервування (кюветів, питних галерей, накопичувальних басейнів та ліній розливу або пакетування) зі збереженням їх бальнеологічних властивостей та належного санітарного стану. Тобто потрібні неабиякі видатки.

Всупереч прописаним у статуті функціям підприємство не оформило належні дозвільні документи, які давали б підстави реалізовувати споживачам мінеральну воду. Відповідно, не отримувало доходів від неї. «Нафтуся» протікала крізь пальці, не залишаючи ні сліду, ні доходу. Натомість, при забезпеченні власних потреб у КП «Східницькі джерела» покладалися на фінансування з бюджету. Така ситуація свідчить про додаткове навантаження на місцевий бюджет, не кажучи про «зарадність» керівників підприємства.

Загалом із бюджету громади за досліджений період КП «Східницькі джерела» отримало 8,6 млн грн.

Також підприємство отримало 7,2 млн грн спонсорських коштів на розвиток Східницького родовища мінеральних вод та обслуговування питтєвої галереї. Самостійно ж на реалізації мінеральної води, повторимо, не заробило ні копійки.

Маючи на балансі основні засоби вартістю 2,4 млн грн, зокрема, земельні ділянки, бювети, каптажні і надкаптажні споруди (водозабірні споруди, призначені для збирання джерельної води в місцях її довільного виходу на поверхню), отримані згідно з рішеннями Східницької селищної ради, підприємство використовує їх не по-господарськи.

70% КОШТІВ, ПРИЗНАЧЕНИХ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ РОДОВИЩА, — ЗАРПЛАТА ПРАЦІВНИКАМ

Східницька селищна рада неодноразово затверджувала програми збереження Східницького родовища мінеральних лікувальних вод на різні періоди. Аудитори виявили, що за досліджуваний період з місцевого бюджету КП «Східницькі джерела» виділено 8,5 млн грн, які підприємство мало б використати на утримання та благоустрій територій джерел і свердловин Східницького родовища мінеральних вод та їх санітарних зон. Позитивний факт, здавалось би. Однак, аудитори встановили, що майже 70% цієї суми, або ж 5,9 млн грн використано на оплату праці працівників підприємства (заробітна плата з нарахуванням). То звідки візьметься розвиток і примноження ресурсу, який принесе дохід, якщо левову частку виділених коштів проїли?

ВОДА БЕЗКОШТОВНА ЧИ НЕОБЛІКОВАНА?

КП «Східницькі джерела» на підставі клопотань та відповідного обґрунтування отримало у 2017 р. в Департаменті екології та природніх ресурсів Львівської обласної державної адміністрації дозвіл на спеціальне водокористування кількох джерел водопостачання. Ліміт забору води з підземних джерел встановлено в кількості 1,066 тис. м^3/рік. Термін дії — червень 2022 р.

Цікаво, що на підприємстві виявлено виготовлені у попередні роки паспорти на окремі джерела мінеральної води, які на балансі цього підприємства навіть не обліковуються.

Водночас, як зазначено вище, підприємство отримало дозвіл на спеціальне водокористування на відбір мінеральної води типу «Нафтуся» з каптажу кількох джерел та передачі абонентам (фізичним особам та курортним закладам смт. Східниця).

Однак, директор підприємства при цьому стверджує, що «передача води санаторно-курортним закладам не здійснювалась».

Аудитори встановили, що облік витрат води не проводиться, прилади обліку не встановлені.

Східницька селищна рада та КП «Східницькі джерела» неодноразово звертались до ДНВП «Геоінформ України», Державної служби геології та надр України, ДУ «Український науково-дослідний Інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ «України» для отримання спеціального дозволу на надрокористування Східницького родовища мінеральних вод та бальнеологічних висновків на джерела та свердловини Східницького родовища мінеральних вод, на що отримували відповіді, що запитувані свердловини не входили до підрахунку запасів підземних вод Східницького родовища, тому інформація по них відсутня».

Тобто є дозвіл на використання води, якою не можна користуватися через відсутність інформації про воду?

Підземні мінеральні води (лікувальні, лікувально-столові, природні столові) входять до переліку корисних копалин загальнодержавного значення. Їх ви добування регулюється Кодексом України про надра, Водним кодексом України, а також потребує спеціальних дозволів на користування надрами та водокористування.

Враховуючи те, що термін дозволу на спеціальне водокористування джерел водопостачання закінчився в червні 2022 р., Західним офісом Держаудитслужби направлено лист Західному регіональному сектору Державного агентства водних ресурсів України про надання інформації щодо наявних дозволів на спеціальне водокористування КП «Східницькі джерела» в період з 01.01.2021 по 31.03.2025.

Згідно з отриманою відповіддю, КП «Східницькі джерела» у червні 2022-го зверталося до Державного агентства водних ресурсів України щодо одержання дозволу на спеціальне водокористування і отримало відмову, оскільки у поданих документах виявлені низку недоліків. Зокрема, потребували уточнення та коригування розрахунки водокористування (обґрунтування потреби у воді, норма витрат води на одиницю виміру, одиниця виміру (кількість) тощо).

Заходів щодо виправлення недоліків у наданих для отримання дозволу документах КП «Східницькі джерела» з того часу не вжило, відповідно, дозволу на користування надрами не має.

Аудитори провели огляд джерел і свердловин, які знаходяться в зоні обслуговування КП «Східницькі джерела», і виявили, що частина джерел з каптажними і надкаптажними спорудами не придатні до використання, натомість є каптажні споруди, які також не діють, але і на обліку підприємства не перебувають.

Отже, через те, що КП «Східницькі джерела» своєчасно не виготовило пакет дозвільних документів щодо користування надрами, реалізація мінеральної води споживачам на платній основі не здійснюється, відповідно підприємство втрачає можливість отримання доходів.

Під час аудиту проведено розрахунок і встановлено, що за умови реалізації мінеральних лікувальних вод та наявності спеціального дозволу на користування надрами, гірничого відводу, встановленні приладів обліку води на джерелах, КП «Східницькі джерела» отримало б протягом досліджуваного періоду дохід у сумі 15,6 млн грн (за собівартістю).

ЩО У СУСІДІВ?

З метою аналізу можливих надходжень від реалізації мінеральної води аудитори взяли до уваги інформацію про вартість реалізації лікувальної мінеральної води типу «Нафтуся», опубліковану на офіційному сайті ТОВ «Трускавецькі мінеральні води».

Зазначене підприємство займається реалізацією мінеральних вод, у тому числі цілющої «Нафтусі», на території сусідньої із Східницькою Трускавецької громади.

Встановлено, що Товариство здійснювало реалізацію лікувальних мінеральних вод протягом 2021–2024 рр. за ціною 20,0 тис. грн без ПДВ за 1 м3 і не є збитковим.

Якщо врахувати зазначене, за наявності дозвільних документів, реалізація мінеральної води розташованим на території Східницької громади санаторним закладам, лише за період аудиту, доходи КП «Східницькі джерела» від реалізації мінеральної води розрахунково могли б скласти 90,6 млн гривень.

У чому ж причина, що два підприємства, які користуються тими ж родовищами води, мають такий різний фінансовий результат? Можливо те, що КП «Східницькі джерела» має можливість за потреби щоразу заглядати в бюджетну кишеню?

Окремо слід зазначити, що в зоні санітарної охорони та свердловин Східницького родовища мінеральних вод знаходиться джерело 2 ^{0}С — це знаменита Східницька содова мінеральна вода типу «Боржомі», унікальна вода, яка зберігає свої властивості до двох місяців та користується найбільшою популярністю серед гостей та мешканців Східниці.

Також аудитори виявили, що попри відсутність дозволів, у окремих джерелах все ж здійснюється забір води. Про це свідчать наявні на сайті OLX оголошення щодо продажу та доставки води содової 2 ^{0}С за ціною 20–25 грн/л.

ОТЖЕ, ПІДСУМУЄМО

Як встановили аудитори, відсутність своєчасних управлінських рішень щодо виготовлення відповідних дозвільних документів призвела до упущення КП «Східницькі джерела» щонайменше 15,6 млн грн доходів.

Поряд з цим, аудитори розрахували обсяг можливих доходів підприємства виходячи з інформації про вартість одного літра мінеральної води типу «Нафтуся» (20 грн), який становить 90,6 млн гривень.

У свою чергу, відсутність власних доходів підприємства призводить до необхідності покривати витрати на утримання та благоустрій джерел мінеральної води бюджетними коштами і перетворює КП «Східницькі джерела» з джерела доходів громади на чорну діру, в якій зникають кошти східничан.

Роман Кроляк,
начальник Західного офісу Держаудитслужби

ПОРУШЕННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДЩИНИ

Під час війни, коли кожна копійка з державного та місцевого бюджетів має працювати на оборону, відновлення та підтримку критичної інфраструктури, особливо важливо контролювати, як саме використовуються ці кошти на місцях. Комунальні підприємства — це ланка, через яку проходить значна частина бюджетних витрат. Саме тому до них сьогодні прикута особлива увага як з боку громади, так і контролюючих органів.

Ревізії часто виявляють одні й ті самі типові проблеми: відсутність договорів із споживачами, непрозоре списання пального, неврегульовані тарифи, а також покриття витрат за рахунок місцевого бюджету без належного обліку. Це не лише порушення фінансової дисципліни, а й ризики корупції та зловживань. У цій статті ми розповімо про результати ревізії двох комунальних підприємств на Кіровоградщині. Аудитори виявили системні порушення, які призвели до мільйонних втрат із бюджетів громад.

Перше підприємство, про яке буде йти мова — КП «Благоустрій населення Новоархангельської селищної територіальної громади», яке перевірили за півтора року його діяльності (з 01.01.2024 по 30.06.2025). Джерелами його доходів є надходження від надання послуг із водопостачання та водовідведення, послуг із управління побутовими відходами, послуги з благоустрою міста та інше.

Окрім цього, в кожній територіальній громаді створюються програми розвитку, у тому числі й програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів. Аналогічна Програма затвер-

джена і в Новоархангельській громаді. На виконання заходів цієї Програми комунальному підприємству «Благоустрій населення» виділяються бюджетні кошти, причому суттєві. Аналізуючи загальну дохідну частину підприємства з'ясовано, що у 2024 р. розмір бюджетного фінансування склав 87% всіх доходів, а протягом І півріччя 2025-го — 99%.

Ревізією законності використання підприємством бюджетних коштів встановлено, що частина отриманих коштів спрямована на благоустрій тергромади, проте частину отриманого бюджетного фінансування КП «Благоустрій населення» використало на організацію та надання послуг із управління побутовими відходами населенню селища Новоархангельськ.

ГРОШІ — НА СМІТТЄЗВАЛИЩЕ

Аудитори виявили, що комунальне підприємство використало бюджетні кошти, виділені на благоустрій населених пунктів, зовсім не за призначенням. Замість того, щоб спрямувати кошти на податирання вулиць, догляд за зеленими зонами чи облаштування парків Новоархангельської громади, підприємство використало близько 1,5 млн грн бюджетних коштів на покриття витрат, пов'язаних із вивезенням твердих і рідких побутових відходів, а також на утримання сміттєзвалища. Тобто фактично — на послуги, які мали би оплачуватися споживачами.

Так, під виглядом «благоустрою» комунальне підприємство оплатило зарплату працівникам, які займалися вивезенням сміття, організацію вивезення побутових відходів, у т. ч. пальне для техніки (екскаваторів, асенізатора, тракторів), роботу бульдозера, автогрейдера, послуги котка тощо, а також будматеріали (такі, як щебінь), які використали для облаштування території звалища.

Вказане стало можливим через відсутність у підприємства достатньої кількості власних обігових коштів, отриманих за послуги з вивезення твердих та рідких побутових відходів, оскільки з майже 6,5 тис. домоволодінь, де проживає понад 9,4 тис. людей, договори на вивезення сміття уклали лише 197 родин. І поки одні платять, за інших «доплачує» бюджет громади. А згідно з чинним законодавством, фінансування з програми «Організація благоустрою населених пунктів» не може використовуватись на надання послуг із управління побутовими відходами.

БЕЗКОШТОВНА ВОДА

Уявіть собі ситуацію: мешканці селища Новоархангельськ та ще одного села регулярно користуються послугами водопостачання та водовідведення, проте населен-

ня не сплачує за отримані послуги. Попри те, що договори з абонентами були укладені, а тарифи затверджені селищною радою, з 01.01.2024 по 30.06.2025 недостатній контроль із боку керівництва та неякісне виконання посадових обов'язків фахівцями бухгалтерської служби підприємства призвели до понад 1,9 млн грн втрачених доходів.

Крім того, підприємство офіційно не показувало в бухгалтерському обліку ні доходи від наданих послуг із водопостачання та водовідведення, ні заборгованості з боку споживачів.

КУДИ ЗНИКЛИ МАТЕРІАЛЬНІ ЦІННОСТІ?

В ході ревізії питання достовірності та законності здійснених витрат на надання послуг установлено, що протягом 2024–2025 рр. на підприємстві списали пального, гербіцидів та акумуляторів на загальну суму понад 425 тис. грн. Усі ці запаси були списані без належним чином оформлених документів: актів списання, подорожніх листів тощо.

Найбільше питань викликало списання пального. Аудитори порівняли, скільки літрів дизелю було закуплено підприємством, і скільки реально використано згідно з подорожніми листами. Виявилось: понад 6,6 тис. л дизпалива на суму 343,4 тис. грн зникли без підтверджуючих документів про їх використання. По суті, це пальне «випарувалось» із бухгалтерського обліку, як і гроші. Ще 100 л дизелю передали старостам сіл Новоархангельської тергромади для роботи бензопил, мотоблоків і мотокос, хоча, за внутрішнім наказом самого підприємства, ця техніка має працювати на бензині.

Не краща ситуація і зі списанням гербіцидів. На підприємстві списали 160 л хімікатів на 52,1 тис. грн але не змогли надати підтвердження підстав для його списання з визначенням об'єктів, на які використано даний пестицид. Слід додати, що придбаний гербіцид використовується у сільському господарстві для обробітку земель, але ніяк не може застосовуватись у межах населених пунктів. Немає ні нарядів, ні журналів обліку, ні посвідчень працівників, які мають право працювати з пестицидами, а ще — відсутні докази, що населення попереджали про обробку територій.

Також були виявлені випадки необґрунтованого списання акумуляторів з порушенням правил їх обліку.

ПРЕМІЇ БЕЗ НАКАЗІВ

З січня 2024-го по червень 2025 р. працівникам КП «Благоустрій населення» нараховували та виплачува-

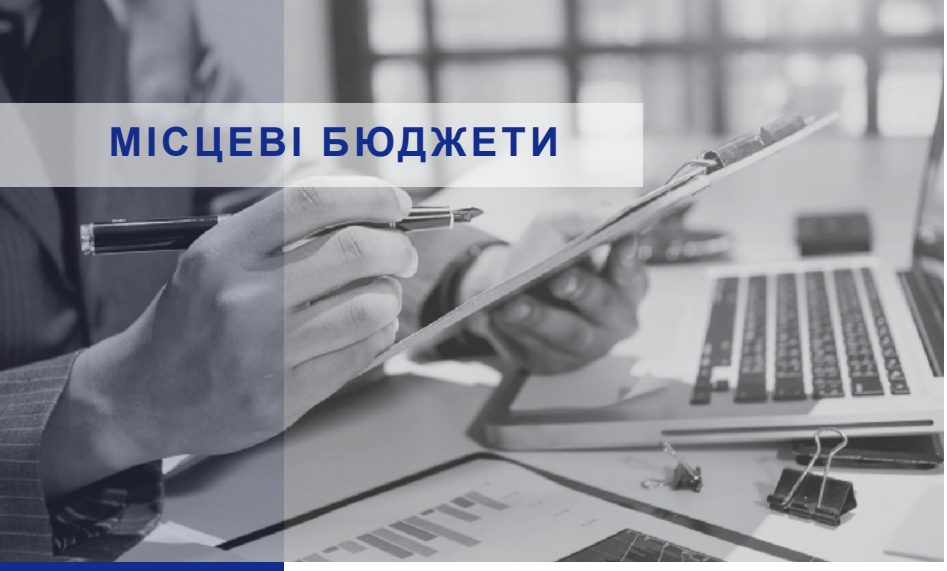

ли надбавки, доплати та премії без жодних підтверджуючих документів. Як з'ясувалося, наказів директора про ці виплати не було, у результаті 262,3 тис. грн були нараховані та виплачені безпідставно.

Матеріали ревізії передані до правоохоронних органів для прийняття рішень згідно з чинним законодавством.

АУДИТОРИ ПЕРЕВІРИЛИ ЩЕ ОДНЕ КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО

Аудитори Кіровоградщини також перевірили ще одне комунальне підприємство, але через те, що матеріали цієї ревізії долучені до кримінальної справи, його назву не можна розголошувати. Проте виявлені недоліки є досить типовими для таких підприємств, тому є сенс поговорити про них детальніше.

Серед основних проблем — недоотримання доходів від наданих послуг споживачам, порушення при веденні бухгалтерського обліку та наданні комунальних послуг, відсутність належного оформлення документів, списання матеріалів без підтверджень.

ВОДОПОСТАЧАННЯ З ПОРУШЕННЯМИ

Так, в одній із громад Кіровоградщини аудитори виявили серйозні порушення у сфері централізованого водопостачання. Протягом понад двох років місцеве комунальне підприємство постачало воду мешканцям без належного дозволу на спецвикористання підземних вод, ігноруючи вимоги природоохоронного законодавства. Підприємство не мало дозволу на спеціальне використання водних ресурсів та здійснювало самовільний водозабір, не мало ліцензії на надання послуг, не затверджувало тарифи, не укладало договорів зі споживачами та навіть не вело обліку абонентів.

Коли тарифи нарешті затвердили, облік платежів все одно залишився непрозорим. Кошти, отримані від населення, зараховувалися на банківський рахунок одним із працівників підприємства під виглядом оплати за «послуги екскаватора». Таким чином, за три роки на рахунок надійшло 2,1 млн грн, проте через відсутність належного бухгалтерського обліку під час ревізії неможливо було перевірити повноту внесення коштів на розрахунковий рахунок.

Тим часом витрати на водопостачання фактично лягли на плечі місцевого бюджету. І, аналогічно попередньому підприємству, за рахунок виділених підприємству бюджетних коштів територіальної громади за КПКВК 0116030 «Організація благоустрою населених пунктів» за 2022–2025 рр. громада сплати-

ла понад 4,8 млн грн із бюджетних коштів на зарплати працівникам підприємства, сплату єдиного соціального внеску, матеріали, паливо та інші витрати, пов'язані з водопостачанням. Населення ж ці послуги не оплачувало, бо не було жодних договорів чи контролю.

ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ: ХТО ЗАПЛАТИВ ЗА «БЕЗКОШТОВНИЙ» ТРАНСПОРТ?

Ще одне джерело неефективного використання коштів — перевезення пасажирів. Здавалося б, звичайна справа — автобус їздить, людей возить. Але якщо заглянути в документи, то стає очевидно: усе працювало взагалі без належних документів.

Так, у підприємства не було жодних підтверджених маршрутів, схем руху, тарифів чи розрахунків. Дозвіл на перевезення був, але як саме працювали маршрути — невідомо, адже жодної документації не надано. Тобто автобуси їздили, пальне витрачалося, водіям платили зарплату — але все це робилося без затверджених документів.

У підсумку маємо ситуацію, коли послуги надавалися, але офіційно — ні. Кошти, отримані від пасажирів вносилися водіями в касу підприємства, проте, за відсутності тарифу та обліку пасажирів. Це призвело до того, що усі витрати — на пальне, запчастини, зарплати водіям та соціальні внески — покривалися коштом бюджету. А це майже 379,0 тис. грн за весь перевірений період. Враховуючи, що водіями внесено на розрахунковий рахунок коштів у сумі 100 тис. грн, за рахунок бюджетних коштів покрито витрат на перевезення пасажирів на суму майже 279 тис. гривень.

ПАЛЬНЕ СПИСУВАЛИ БЕЗ КОНТРОЛЮ

Також аудитори виявили, що комунальне підприємство списувало пальне без належно заповнених документів. У подорожніх листах не зазначалися навіть базові дані: скільки пального залишалося, скільки витрачено, які роботи виконувалися, або ж показники спідометра на початку і в кінці поїздки. В результаті за два роки без документального підтвердження було списано пального на майже 130,0 тис. грн.

НЕВТІШНІ ВИСНОВКИ

Отже, комунальні підприємства на Кіровоградщині продовжують допускати порушення фінансової дисципліни, що призводять до нецільового витрачання бюджетних коштів. Виявлені проблеми, такі, як відсутність тарифів на комунальні послуги, списання матеріальних цінностей без документів та непідтверджені витрати не тільки наносять фінансовий удар по територіальним громадам, а й підривають довіру суспільства. В умовах війни ці порушення особливо прикрі, адже кожна бюджетна гривня повинна працювати на забезпечення критичних потреб громади та країни в цілому. Всі ці питання потребують як внутрішніх змін, так і посилення зовнішнього і внутрішнього контролю.

Тетяна Святокум,
начальник управління
Східного офісу Держаудитслужби
в Кіровоградській області

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЕКТУВАННЯ, РОЗГОРТАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ПЕРЕВІРКИ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

Сонячна енергетика переживає стрімкий розвиток в Україні, особливо в контексті воєнного стану та необхідності забезпечення енергетичної незалежності. Державні, комунальні та бюджетні установи дедалі частіше звертаються до впровадження сонячних технологій, що робить актуальним питання якісної організації процесу встановлення та подальших перевірок ефективності таких систем.

Про масштаб потенціалу свідчать цифри — в першому півріччі в Україні додано щонайменше 500 МВт[1] сонячної генерації, що в денний час може бути порівняно з половиною потужності атомного енергоблоку.

Держенергоефективність України запустила програму #ЕнергоНезалежність, в рамках якої зібрано майже 5,5 тис заявок від державних органів та підприємств, що свідчить про масштаби потреби в такій інфраструктурі та важливість розробки якісних способів їх перевірки та оцінки.

Державні органи, органи місцевого самоврядування та інші установи, які фінансуються коштом платників податків, щорічно витрачають понад 90 млрд грн на енергоносії, з яких 23,6 млрд грн — із державного бюджету, а 67,8 млрд грн — із місцевих бюджетів. Енергоефективні заходи, включаючи встановлення сонячних електростанцій, можуть скоротити ці витрати майже наполовину — приблизно на 45 млрд грн/рік[2]. Зацікавленість у сонячній генерації існує і для домогосподарства: для фізичних осіб зелений тариф у 2025 р. становить 576,91 коп/кВт·год (без ПДВ), що зберігає привабливу інвестиційну прибутковість — попри поступове зниження розриву із звичайним тарифом та особливості оподаткування. Термін окупності сонячних електростанцій за типовими кліматичними умовами України зазвичай становить від 5 до 15 років залежно від потужності системи та місцевих умов експлуатації.

А так виглядає мапа інсоляції України[3], яка показує оціночний обсяг електроенергії, який може вироблятися від сонця на 1 м² місцевості:

[1] *https://www.pv-magazine.com/2025/08/14/ukraine-adds-500-mw-of-solar-in-q1/*

[2] *https://www.kmu.gov.ua/news/hanna-zamazieieva-perekhody-mo-do-praktychnoi-realizatsii-prohramy-enerhonezalezhnist*

[3] *https://solargis.info/doc/_pics/freemaps/1000px/ghi/SolarGIS-Solar-map-Ukraine-en.png*

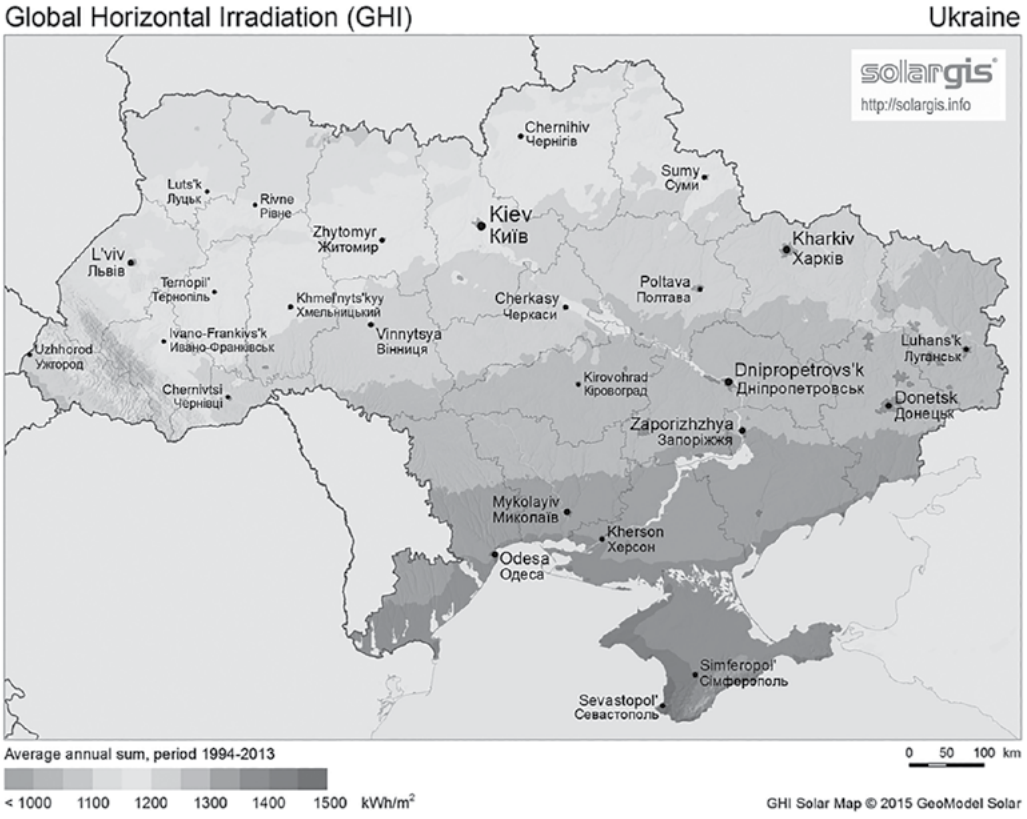

Отже, природа дала можливість, а проблеми воєнного часу спонукали до рішень, тож давайте заглибимось в деталі.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

1.1. Основні технічні параметри фотоелектричних систем

Результативність роботи сонячних електростанцій визначається комплексом взаємопов'язаних технічних характеристик:

Потужність панелі (Wattage) вимірюється у ватах і показує кількість енергії, яку може генерувати панель за стандартних умов. За практикою мінімальна потужність сонячних модулів для масового монтажу має становити щонайменше 250 Вт на одну панель при ефективності не менше 18%.

Коефіцієнт корисної дії (ККД) сучасних панелей коливається від 15 до 25%, при цьому найефективніші панелі з монокристалічного кремнію досягають 22% ефективності.

Найпоширенішими за складом є монокристалічні та полікристалічні панелі. Монокристалічні панелі виготовляються з єдиного кристалу кремнію, мають темно-чорний колір, вищий ККД (18–26%), кращу ефективність у обмеженому просторі та при прямому сонячному світлі, але вони дорожчі та чутливі до затінення. Полікристалічні панелі створюються з багатьох кристалів кремнію, відрізняються синюватим відтінком, нижчим ККД (12–21%), нижчою ціною, кращою продуктивністю при розсіяному світлі та похмурих умовах.

Струм і напруга є критичними параметрами для оцінки роботи системи. Основними показниками є струм короткого замикання (ISC), напруга холостого ходу (VOC), струм та напруга при максимальній потужності (Imp та Vmp).

1.2. ВПЛИВ КЛІМАТУ

Температурний коефіцієнт потужності має критичне значення для українських кліматичних умов. Кожне підвищення температури на 1°C призводить до зниження електричної ефективності на 0,03–0,05%. За міжнародними стандартами, температурний коефіцієнт потужності модуля має дорівнювати або бути кращим за -0,45%/°C. На практиці це означає, що при правильному монтажі вироблення енергії може ефективно відбуватись як влітку — через велику кількість сонячного випромінювання (тоді як панелі можуть нагріватись до 80–20°C), так і взимку — через збереження температури на рівні ідеальних умов.

Метеорологічні фактори суттєво впливають на генерацію електроенергії сонячними панелями. За повної хмарності вихідна потужність панелей становить лише близько 20% від показників сонячного дня.

Дощ може мати як негативний, так і позитивний вплив: з одного боку, він знижує освітленість, з іншого — очищує поверхню панелей від пилу та забруднень, що може покращити ефективність після закінчення опадів.

Снігові навантаження створюють серйозні виклики для експлуатації систем в українських умовах. Накопичення снігу блокує доступ сонячного світла, а його вага може створювати критичні навантаження на конструкції кріплення.

Вітер помірної сили позитивно впливає на охолодження панелей, підвищуючи їх ефективність, але сильні вітри можуть пошкодити обладнання, тому критично важливим є вибір відповідних систем кріплення.

1.3. ТИПИ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ СИСТЕМ

Мережеві системи (on-grid) підключаються безпосередньо до централізованої електромережі без використання акумуляторних батарей. Такі системи характеризуються високим ККД, нижчою вартістю та простотою обслуговування, але не забезпечують резервного живлення при відключеннях мережі. Для суб'єктів господарювання це найбільш економічно обґрунтований варіант за умови стабільного електропостачання, адже є можливість отримувати заробіток від «зеленого тарифу».

Автономні системи (off-grid) функціонують незалежно від центральної мережі, використовуючи акумуляторні батареї для зберігання енергії. Вартість таких систем приблизно на 40% вища через необхідність придбання батарей, проте вони забезпечують умовно енергетичну незалежність, що може бути критично важливим для віддалених об'єктів або в умовах нестабільного електропостачання.

Гібридні системи поєднують переваги обох типів, дозволяючи використовувати енергію мережі та зберігати надлишки в акумуляторах. Наприклад, вони можуть автоматично перемикати на живлення від батарей при відключенні мережі та можуть використовувати дешеву нічну електроенергію для зарядки батарей з подальшим використанням у пікові години.

1.4. ОСОБЛИВОСТІ МОНТАЖУ

Оптимальний кут нахилу для українських умов дорівнює широті місцевості (приблизно 26 граду-

сів для центральних регіонів), що дозволяє максимізувати генерацію енергії протягом року. Відхилення від південної орієнтації більш ніж на 30 градусів призводить до різкого зниження кількості виробленої електроенергії.

1.5. ІНШІ КОМПОНЕНТИ СИСТЕМИ

Серцем системи є інвертор, який перетворює постійний струм, який надходить від панелей, в змінним струм для споживача, а також нормалізує струм, яким заряджається батарея;

Кабель, що використовується при підключені — має вимоги до площі перетину[4] — має бути щонайменше 6 мм^2 (для порівняння 1,5–2,5 мм^2 для кабелю, яким підключаються побутові прилади); крім того, цей кабель значну частину часу перебуває у несприятливих температурних умовах та під сонячним випромінюванням, тому його зовнішня оболонка робиться із особливих полімерів, про що має бути згадка у документах на виріб.

Вимикачі — система час від часу може обслуговуватись, що потребує її відключення. Воно також може потребуватись при перегріві, перевантаженні або при інших проблемах. Через це кожен з компонентів системи варто ізолювати через наявність підходящих вимикачів.

Запобіжники — система також може під ризиком інших токів чи навіть удару блискавкою. На цей випадок в системі мають бути передбачені запобіжники з належними показниками під проектні загрози.

Засоби стеження за інверторами та батареями — пристрої, які завдяки прямому підключенню до основних елементів системи можуть надавати оперативну та накопичену інформацію щодо результативності роботи системи, її показників в момент та в минулому, помилки та службові повідомлення, а також здійснювати управління пристроями. Такі засоби можуть працювати в підключенні поблизу пристроїв, але також можуть давати підключення через Інтернет для можливості віддаленого моніторингу та контролю.

Модулі відстеження сонця — пристрої, які роблять невеликі сонячні системи подібними до соняшника, слідкуючи та спрямовуючи панелі в напрямку сонця під оптимальним кутом. Такі пристрої є коштовними в рамках проектів розгортання системи, але дають приріст до +20–30% ефективності. Крім того, такими пристроями може відслідковуватись погодні явища — дощ, град, сніг — і виходячи з цього коригувати кут нахилу для подальшого швидкого чищення панелей.

1.6. ОКРЕМО І ДОДАТКОВО ЗУПИНЮСЬ НА АКУМУЛЯТОРАХ

Батарея (чи багато батарей) використовується для збереження надлишків виробленої енергії, яку можливо використати вночі. Ще 5 років назад це була б свинцева батарея, але зараз використовуються літій-залізо-фосфатні (LiFePO4 або LFP) чи літій-іонні (Li-Ion; але через особливості використання інших матеріалів вони поділяються на NMC і NCA). Останні схожі до тих, що використовуються в телефонах та більшості автомобілів, але вони мають обмеження щодо кількості разів щодо їх використання — при активному використанні вони можуть втрачати до 5% ємності в рік, а також кожні 200 циклів розряду зменшують їх ємність на 2–3%. Ці вади в меншій мірі стосуються LFP

[4] *Площа перетину кабелю має бути не менше 0,15 мм^2 на 1 м довжини та 1 А сили струму.*

батарей, які втрачають не більше 1%/рік, а втрата 5–8% ємності може бути відмічена після 4000–6000 циклів розряду. Крім того, LFP майже ідеальні з точки зору пожежних ризиків, тоді як Li-Ion мають ризики загоряння при нагріві понад 160°C; а свинцеві в процесі роботи можуть виділяти водень, який при накопичені у замкнутому просторі також може загорятись.

Вибір акумуляторної батареї є одним з найкритичніших рішень при проектуванні автономної сонячної електростанції, оскільки від цього залежить не лише ефективність системи, але й її безпека, довговічність та економічна доцільність. Нижче наведено детальний порівняльний аналіз основних типів батарей, що використовуються в сучасних СЕС.

Порівняльна таблиця основних типів акумуляторних батарей:

Параметр	LiFePO4, LFP	Літій-іонні, NMC	Свинцево-кислотні	
			AGM	GEL
Середній ресурс, циклів	4000–8000	1000–3000	300–800	500–1200
Робочий температурний діапазон, від/до °C	-20 / +60	-10 / +45	-15 / +50	-20 / +55
Щільність енергії, Вт·год/кг	90–120	150–250	30–50	35–55
Вартість за кВт·год, USD	300–500	200–400	100–200	150–250
Рівень безпеки	дуже високий	помірний	умовно високий	
Глибина розряду DoD, %	95–100	80–90	50–60	60–70
Типове призначення	Домашні т а комерційні СЕС	Портативні системи, електро-транспорт	Резервні системи, бюджетні рішення	Стаціонарні системи, тривала експлуатація

Візуальне порівняння ресурсу:

Деградація акумуляторів за кількістю циклів (нелінійна модель)

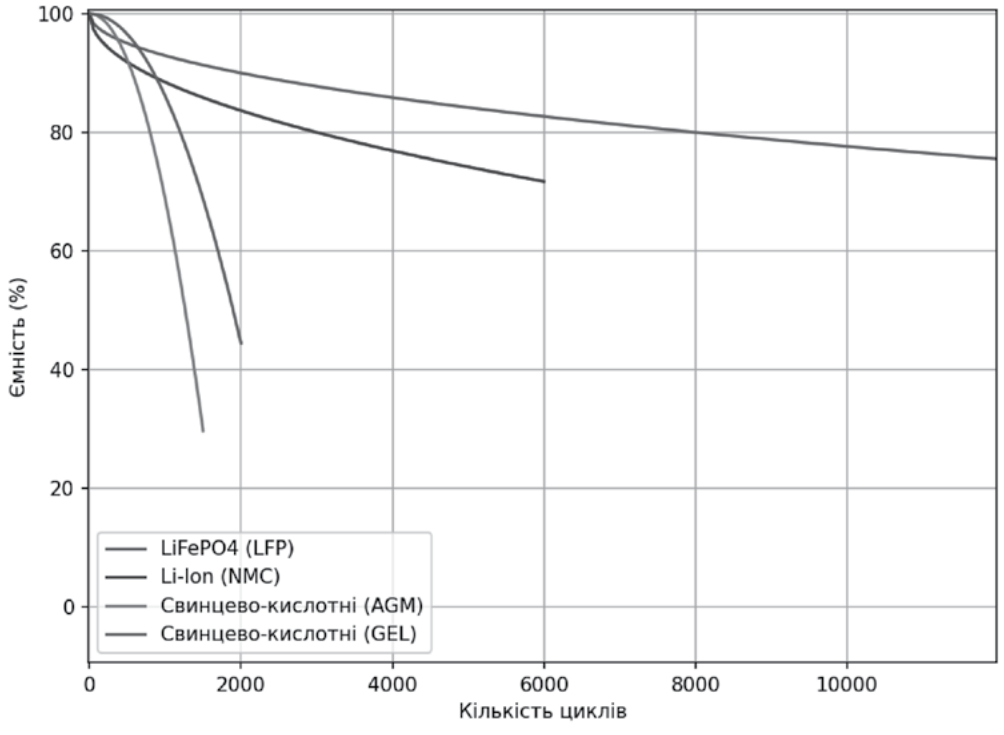

Ринкові показники та економічний аналіз (2024-2025)
Середні ринкові ціни в Україні:
LiFePO4: 8,000-15,000 грн за кВт·год (зниження на 30% порівняно з 2022 роком)
NMC: 5,000–12,000 грн/кВт·год
AGM: 2,500–4,000 грн/кВт·год
GEL: 2,500–5,500 грн/кВт·год

Тип батареї	Початкова вартість, грн/10 кВт·год	Кількість замін за 10 років	Загальна вартість, грн
LiFePO4	100,000	0	100,000
NMC	70,000	1–2	210,000–280,000
AGM	45,000	3–4	180,000–225,000
GEL	60,000	2–3	180,000–240,000

2. СТВОРЕННЯ СОНЯЧНОЇ СИСТЕМИ

2.1. Базовим пунктом має стати визначення цілей та потреби встановлення станції. На цьому етапі мають бути знайдені опрацьовані та отримати відповіді низка питань, зокрема:

Якою є мета встановлення станції?	Впливає на тип станції. Якщо метою є комерційна генерація, то варто сфокусуватись на мережевому типі; в разі забезпечення енергонезалежності — гібридний чи автономний формат; Гібридний формат дозволяє користуватись як сонячною генерацією, так і підживлювати систему в моменти, коли сонця недостатньо.
Якою має бути потужність?	Хоча відповідь на це питання здається очевидною — дорівнювати обсягу споживання, проте така поспішність може звести нанівець ідею встановлення автономної станції. Максимальні обсяги вироблення енергії будуть відбуватись в сонячні літні дні, проте осінні дощі та зимові хмари знижують обсяги виробленої енергії, а отже для таких періодів номінальна потужність станції має бути на +20–50% більшою номіналу споживання.
Чи буде зазнавати змін модель споживання?	Сонячна система за ідеальних умов (відсутність тіні, належні кути нахилу та повернення до сонця) максимальну потужність видає в період 11–17 година влітку і 12–15 година взимку, і цієї потужності може бути більше, аніж заплановане на цей час споживання — бо 2022 р. привчив нас до економії вдень, а нічний тариф спонукав до перенесення частини споживання на нічний запуск. При наявності сонячної системи доцільно переглянути модель споживання електроенергії, в тому числі — з можливим зміщенням переходу саме на електричну енергію — при готуванні їжі (перехід з газового на електричне обладнання), придбання електричного транспорту для перевезень тощо.
Якими є можливості для встановлення сонячної станції?	Доцільно зробити аналіз доступних поверхонь, які можуть бути використані для встановлення панелей. Не завжди достатньою умовою є наявність вільної горизонтальної площини. Найкраще підходять нахилені дахи або вільні площадки, проте можуть також підійти і інші місця — проте їм не має заважати тінь.

Задаючи ці питання їх результати стануть основою для змістовного завдання на проектування системи, а надалі — і техніко-економічного обґрунтування. Нажаль, неодноразово відмічено, що замовники формально відносяться до цього етапу, і на виході роблять систему, яка працює на межі номінальної потужності споживання, що погіршує потенціал в зимовий час та створює ризики від постійного функціонування на межі показників.

2.2. ПРОЦЕДУРА ВИБОРУ МІСЦЯ ТА ТЕХНІЧНОГО АНАЛІЗУ

Якісний технічний аналіз об'єкта є базовим етапом, який показує, чи взагалі можливо змонтувати станцію, яку потужність вона може мати і які роботи потрібно виконати.

Аналіз має включати в себе:

- оцінку поточного енергоспоживання для визначення оптимальної потужності системи
- оцінку різних режимів споживання — в залежності від пори року, місяця, частини доби;
- оцінку доступної площі з урахуванням несучої здатності конструкцій, перевірку стану даху;
- аналіз існуючої електромережі і окремих споживачів, які можуть створювати пікові навантаження.

Критичними факторами при виборі місця є:

- відсутність затінення від дерев, будівель чи інших перешкод протягом світлового дня;
- правильна орієнтація (оптимально на південь з відхиленням не більше 30°);
- достатня несуча здатність конструкцій для додаткового навантаження; можливість безпечного доступу для обслуговування.

Такий аналіз також має включати в себе розрахунок можливої генерації, виходячи із схеми монтажу та конфігурації компонентів, а також аналізом припущень та факторів, які можуть впливати на результативність та ефективність системи.

2.3. КАЛЬКУЛЯЦІЯ ПОКАЗНИКІВ

При аналізі можуть використовуватись т. зв. калькулятори, які на базі сформованих припущень та баз після внесення даних користувачем нададуть приблизний розрахунок.

Калькулятори сонячної генерації є незамінними інструментами для попередньої оцінки потенціалу та економічної ефективності проектів:

PVGIS (Photovoltaic Geographical Information System) — безкоштовний калькулятор Європейської комісії.

Мета: розрахунок потенціалу сонячної генерації на основі супутникових даних.

Переваги: високоточні дані для Європи, врахування кліматичних умов, безкоштовність.

Посилання: https://re.jrc.ec.europa.eu/pvg_tools/en/tools.html

NREL PVWatts — калькулятор Національної лабораторії відновлюваної енергії США.

Мета: оцінка продуктивності фотоелектричних систем.

Переваги: детальне моделювання, врахування різних типів панелей та інверторів.

Посилання: https://pvwatts.nrel.gov/

Solargis — комерційна платформа з високоточними даними.

Мета: професійна оцінка сонячного ресурсу та моделювання систем.

Переваги: найвища точність даних, API для інтеграції, детальна аналітика.

Посилання: https://solargis.com/

Для прикладу візьмемо калькулятор, який підготовлено і використовується Єврокомісією в рам-

ках «зеленого переходу»: https://re.jrc.ec.europa.eu/pvg_tools/en/tools.html

Для розрахунку візьмемо дані КП Баштанкаводоканал — це підприємство в 2022–2024 рр. для забезпечення своїх виробничих потреб встановили 4 сонячні станції. Одна з них розміщена в смт. Шевченко за координатами 47.472008, 32.444556 для забезпечення роботи одного з насосів. Заявлено встановлення 67 панелей потужністю 500 Вт та ефективністю 22%.

Візьмемо в роботу наступні припущення щодо втрат:

Причина	Суть	%
Втрати через кабель	Втрати енергії на кабелях у сонячних системах виникають через електричний опір провідників, що призводить до падіння напруги та розсіювання частини енергії у вигляді тепла, зазвичай становлячи 1–5% від загальної потужності залежно від довжини, перерізу та матеріалу кабелю. Ці втрати посилюються при великій відстані між панелями та інвертором, недостатньому перерізі дроту (наприклад, для потужності 1000 Вт на 15 м рекомендується переріз 10 мм² для мінімізації втрат до 2–3%). Втрати зменшуються як при зменшенні відстані, так і при збільшенні напруги — саме тому більшість енергії від АЕС і ТЕС до розподільчих підстанцій передається під високою напругою — 330–750 кВ.	2
Втрата інвертора на перетворення	Втрата ефективності сонячного інвертора під час перетворення постійного струму (DC) з панелей на змінний струм (AC) є неминучим процесом, де частина енергії розсіюється у вигляді тепла, зазвичай становлячи 1–5% від загальної потужності залежно від якості пристрою. Це відбувається через електричний опір, термічні втрати та неефективність компонентів, як-от трансформаторів чи конденсаторів, що знижує загальний ККД системи до 95–99% у сучасних моделях. З часом деградація може посилюватися через перегрів, накопичення пилу чи знос електроніки, призводячи до додаткових втрат до 1% на рік, тому регулярне обслуговування та вибір інверторів з високим ККД допомагають мінімізувати ці втрати.	4
Втрати від затінення хмарами	Втрати ефективності сонячних панелей від затінення хмарами зумовлені зменшенням інтенсивності сонячного випромінювання, яке досягає фотоелементів, що призводить до зниження вироблення електроенергії на 20–80% від номінальної потужності залежно від щільності хмар: у легку хмарність — до 50–70%, у щільну — до 20–40, а в сильний дощ чи туман — до 10–15%. Це відбувається через розсіювання та поглинання сонячного світла хмарами, що зменшує кількість фотонів і напругу в панелях, хоча вони продовжують працювати на розсіяному світлі завдяки сучасним технологіям, як-от MPPT-трекерам в інверторах.	3
Втрати від забруднення	Втрати ефективності сонячних панелей від забруднення зумовлені накопиченням пилу, бруду, пташиного посліду, листя чи снігу на поверхні, що знижує світлопроникність і призводить до падіння продуктивності на 10–35%, залежно від регіону та частоти очищення: у запилених зонах втрати можуть сягати 25–35% без регулярного обслуговування. Це відбувається через блокування сонячного випромінювання, що зменшує кількість фотонів, які досягають фотоелементів, а також може спричиняти локальний перегрів і прискорену деградацію.	4

Таким чином, наше припущення, що втрата системи буде складати 11%.

Першим кроком використання калькулятору стануть внесення координат:

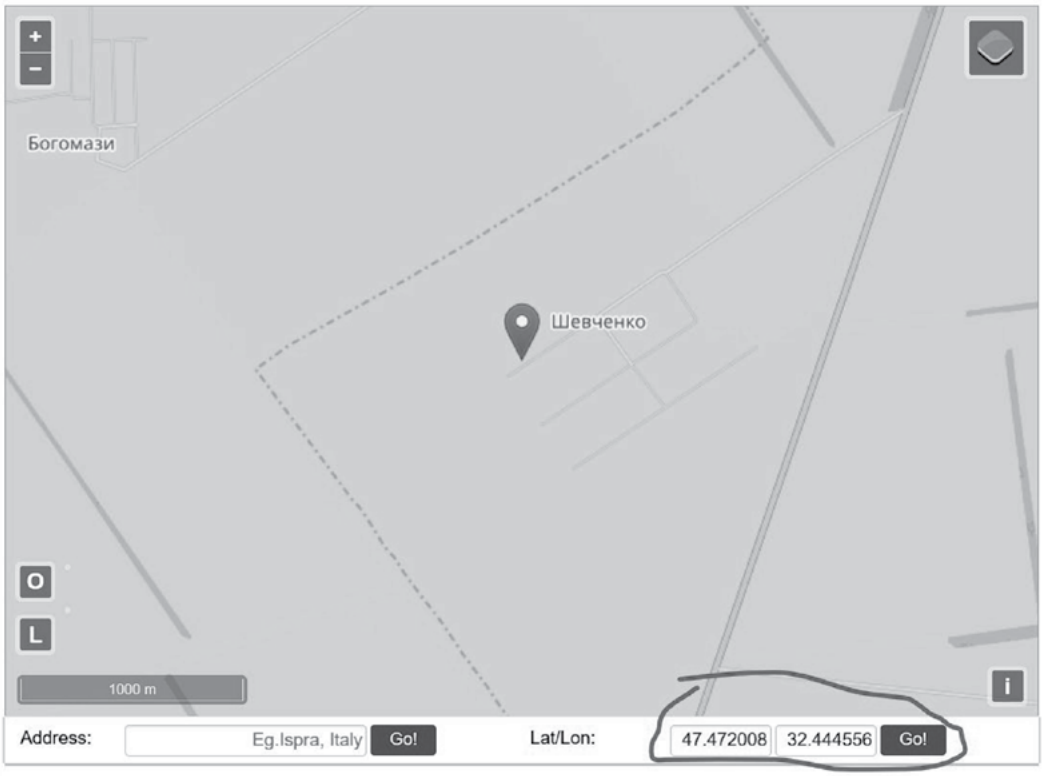

Наступним кроком — внесення фактичних даних та припущень:

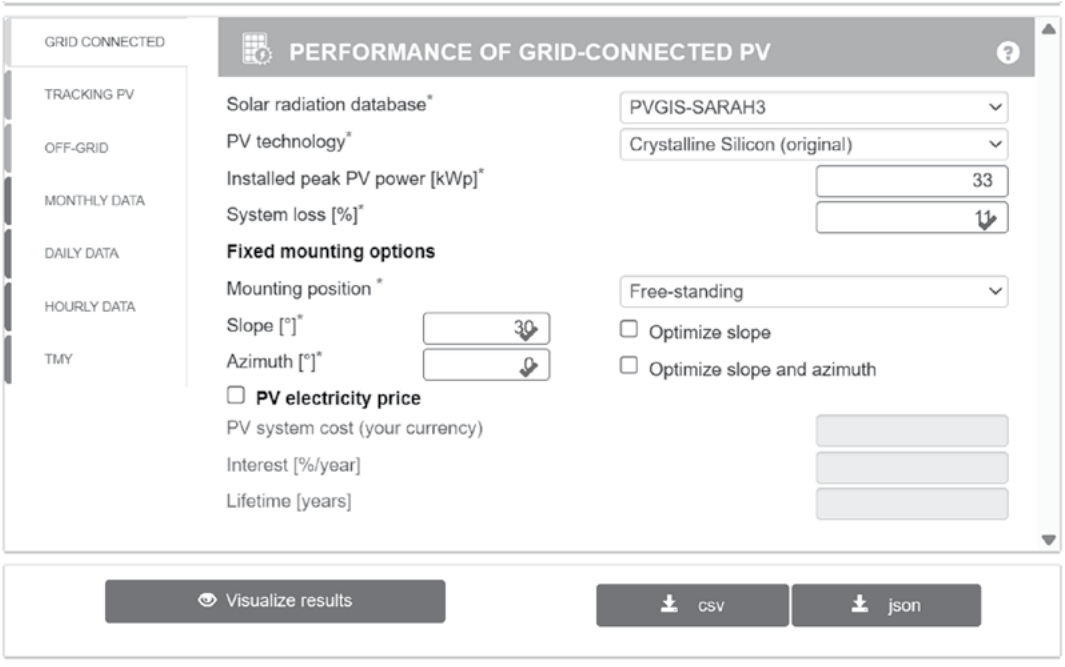

Ми обрали **Grid Connected** — адже в нас відсутня інформація щодо використання батарей для збереження енергії.

Параметри бази з показниками інсоляції та технології панелей залишаємо без змін.

Параметр **Installed peak PV** power відповідає за номінальну потужність встановлених панелей і системи в цілому — вказуємо 33 кВт.

System loss — це про очікувані втрати системи — вказуємо 11%.

Параметр **Mounting position** відповідає способу монтажу — і тут ми залишимо **Free standing**, припустивши, що панелі розміщені на вільній ділянці землі.

Параметр **Slope** відповідає за кут нахилу панелей — вказуємо 30 градусів.

Параметр **Azimuth** — горизонтальний кут відносно обраного напрямку, зазвичай — відносно півночі, але в питаннях в даному випадку — відносно півдня як кращого напрямку для сонця — залишаємо 0%, адже припускаємо, що панелі повернуті строго на південь.

Після натискання кнопки **Visualize results** ми отримуємо результат розрахунку потенціалу сонячної генерації:

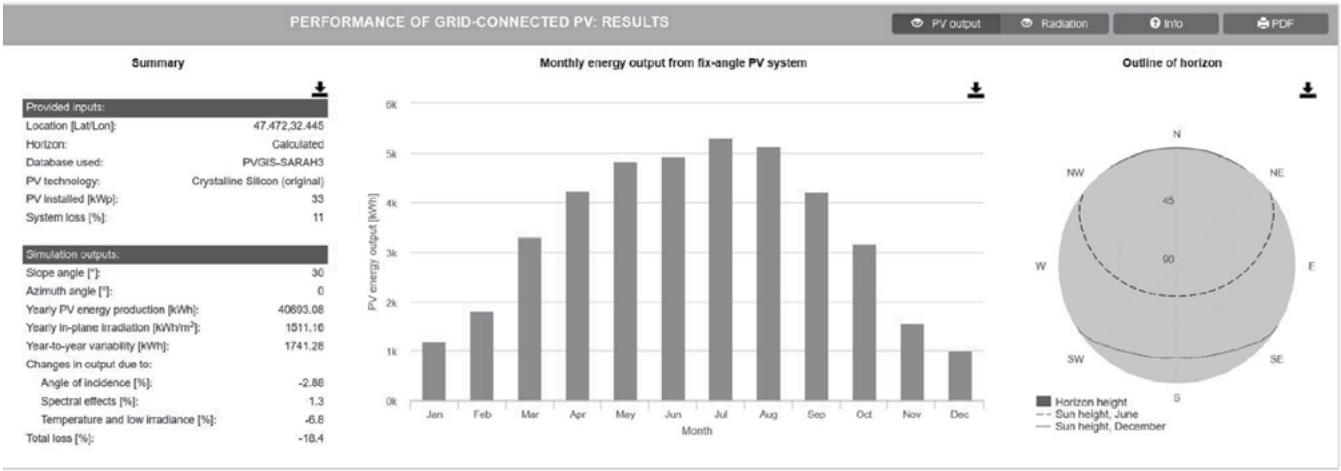

Окрім показників генерації калькулятор навів також дані щодо додаткових можливих втрат через температурні ефекти.

При переключені з **PV Output** на **Radiation** можливо отримати результати для оцінки можливої результативності на 1 м^2 щомісяця.

Отже, ми отримали інформацію, на підставі якої можливо робити розрахунки під потребу у створенні та розгортанні станції — або оцінки ефективності використання коштів при її створенні замовником.

2.4. РОЗРОБКА ПРОЕКТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Цей етап виглядає як звичайне та зрозуміле будівництво, і в цьому криється можливий ризик. Окрім звичайних аспектів проектування та розміщення малих архітектурних форм має бути детально та уважно спроектовано:

- схеми підключення до мереж;
- схеми розміщення пристроїв, беручи до уваги потребу в охолодженні, ризики пожежної небезпеки та уражень струмом;
- розрахунки навантажень від монтажу панелей (1 панель потужністю 500 Вт буде важити майже 30 кг);
- розрахунки парусності та стійкості відносно вітру;
- точки та підходи для обслуговування системи;
- оцінка класу наслідків.

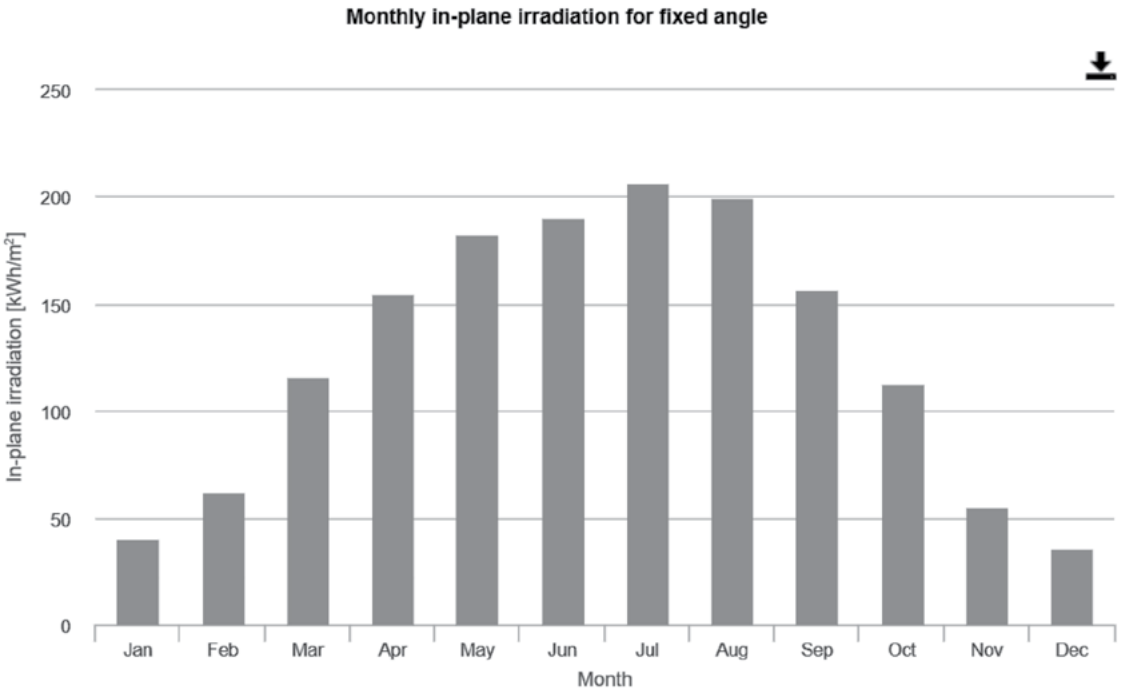

2.5. ПІДКЛЮЧЕННЯ МЕРЕЖЕВОЇ СТАНЦІЇ ДО ЗАГАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

Перевірка документальної готовності об'єкта є першочерговою вимогою для початку процедури підключення. Установи повинні переконатися, що будівля або споруда введені в експлуатацію та внесені до реєстрів. Дозволена до споживання потужність за діючим договором має дорівнювати або перевищувати потужність планованих до встановлення інверторів — це критична умова для подальшого підключення до «зеленого» тарифу.

Процедура розпочинається із звернення до оператора системи розподілу (Обленерго) з заявою про приєднання сонячної електростанції до електричних мереж. Заява подається за типовою формою, наведеною в дод. 3 до Кодексу систем розподілу, та має містити: адресу об'єкта, планову потужність станції, схему підключення та повні дані замовника.

До заяви про приєднання фотоелектричної станції, розташованої на об'єкті архітектури (дах, фасад), додатково додаються:

- копія документа про право власності чи користування об'єктом архітектури
- графічні матеріали із зазначенням місця розташування об'єкта та прогнозованої точки приєднання
- лист-погодження від власника об'єкта архітектури (якщо станція встановлюється не власником)

Технічні умови (ТУ) на приєднання видаються оператором мережі після розгляду заяви та обстеження об'єкта. ТУ містять конкретні вимоги щодо точки підключення, необхідних захисних пристроїв, параметрів обладнання та схеми підключення до мережі.

Технічне підключення до електромережі виконується представни-

ками оператора системи розподілу після завершення всіх монтажних робіт та отримання необхідних дозволів. Процедура включає перевірку відповідності встановленого обладнання проєкту, технічним умовам та чинним нормативним вимогам.

3. РИЗИКИ І ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

3.1. ПРОБЛЕМИ ЗАТІНЕННЯ ТА ПОГОДНІ ВПЛИВИ

Часткове затінення навіть невеликої ділянки панелі може призвести до значного зниження продуктивності всього масиву через послідовне з'єднання елементів. Тому критично важливим є ретельний аналіз можливих джерел затінення протягом всього дня та різних сезонів року.

Вітрові навантаження вимагають особливої уваги при проектуванні кріпильних систем. Неправильне кріплення може призвести до того, що панелі будуть зміщуватися або відриватися під час штормів, створюючи загрозу для людей та майна. Снігові навантаження також мають бути враховані в розрахунках несучої спроможності конструкцій.

3.2. ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ РИЗИКИ

Накопичення пилу, листя та інших забруднень на поверхні панелей може знижувати їх ефективність на 10–25%. Регулярне очищення є критично важливим, особливо в промислових районах або місцях з високим рівнем запиленості.

Відсутність належних засобів захисту від блискавки та перенапруги може призвести до виходу з ладу дорогого обладнання. Системи заземлення повинні регулярно перевірятися на предмет корозії та фізичних пошкоджень.

Має бути визначений відповідальний спеціаліст, який здійснює нагляд та обслуговування системи та її компонентів.

3.3. Неправильні кути нахилу та орієнтація

Відхилення від оптимального кута нахилу може призвести до втрат продуктивності до 20% і більше. Для автономних систем оптимальним вважається кут нахилу, що дорівнює широті місцевості, для мережевих систем кут може варіюватися залежно від сезонних особливостей споживання.

Неправильна орієнтація панелей (відхилення від південного напрямку більш ніж на 30 градусів) призводить до різкого зниження генерації. За розрахунками, одноградусне азимутальне відхилення від півдня може призвести до втрат сонячної інсоляції на 0,08%.

4. ПРОБЛЕМИ І ПОРУШЕННЯ ПРИ СТВОРЕННІ СОНЯЧНИХ СТАНЦІЙ

4.1. ПРОБЛЕМА З ДОКУМЕНТАМИ

Найпоширенішою проблемою є відсутність належного техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) проекту. Багато установ намагаються провести закупівлю через процедуру «дефектовка» без повноцінного проектування. Своїм наслідком це має неналежну готовність до створення такої системи та неякісну тендерну документацію.

Проблеми з тендерною документацією включають: невідповідність технічних специфікацій реальним потребам об'єкта; відсутність вимоги щодо попереднього обстеження об'єкта учасниками; неправильне визначення кваліфікаційних критеріїв до постачальників.

4.2. ТЕХНІЧНІ ПОМИЛКИ ПІДБОРУ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ

Неправильний розрахунок потужності системи є однією з найбільших помилок. Занижена потужність не покриває енергетичні потреби, а завищена призводить до невиправданих витрат та можливих проблем з підключенням до мережі.

Невідповідний вибір акумуляторів та інверторів може призвести до неефективної роботи системи. Якщо підібрати слабкий інвертор або акумулятор невідповідної ємності, система не працюватиме ефективно. Критично важливим є узгодження параметрів всіх компонентів системи.

4.3. ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ОБЛАДНАННЯ ТА РОБІТ

Використання несертифікованих компонентів або обладнання невідомого походження (т. зв. «сірий імпорт») може призвести до передчасного виходу з ладу системи та втрати шансів на відновлення по гарантії.

Неякісний монтаж включає: недостатню герметизацію дахових проникнень; неправильне заземлення системи; порушення вимог пожежної безпеки; відсутність належної вентиляції панелей. Недостатня вентиляція між дахом і панелями призводить до перегрівання та зниження ефективності на 0,3–0,4% на кожен градус — а вище вже було згадано про температурні втрати.

4.4. ЗАВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ ТА ФІНАНСОВІ ПОРУШЕННЯ

Штучне завищення кошторисної вартості робіт є поширеною проблемою при державних закупівлях. Відсутність ринкового аналізу цін на обладнання та послуги призводить до переплати бюджетних коштів на 20-40%. Замовник зазвичай ігнорує якісний аналіз ринкових цін, і навіть не зважає на те, що з 2023 р. це обладнання суттєво подешевшало через його масовий імпорт і пільги щодо розмитнення.

Приховані витрати можуть включати: додаткові роботи з підготовки об’єкта; необхідність посилення конструкцій; прокладку додаткових кабельних трас; встановлення додаткового обладнання безпеки. Ці фактори мали бути враховані на стадії проектування.

5. АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ ВПРОВАДЖЕНИХ РІШЕНЬ

Виходячи із природи та специфіки проектів створення сонячних станцій послідовність дій при перевірці впроваджених та працюючих систем можуть бути наступні:

Перевірка проектної документації. Переконайтесь у наявності та актуальності всієї проектної документації, погоджень та підписів, актуальність дат. Це забезпечує відповідність проекту чинному законодавству та безперервність виконання робіт. Зберіть і проаналізуйте всі акти виконаних робіт, протоколи випробувань і документи щодо відповідності технічним умовам обленерго.

Оцінка комплектності обладнання. Проведіть звірку паспортів, сертифікатів, серійних номерів і специфікацій наявного обладнання із закупленими позиціями та виконавчою документацією (до речі — типова помилка — відсутність детальної схеми підключення). Це мінімізує ризик заміни чи постачання невідповідних комплектуючих.

Візуальна і фізична перевірка монтажу. Оцініть монтаж панелей, кріплення, якість ізоляції кабелів і наявність захисту від корозії та атмосферних впливів. Від цього залежить довговічність та безпека системи.

Електричні випробування та налаштування. Отримайте заміри напруги, струму, протестуйте справність захисних пристроїв та роботу під навантаженням. Це підтверджує працездатність електричної частини та безпеку експлуатації.

Тестовий запуск. Проведіть пробний запуск СЕС, перевірте відповідність виробленої електроенергії проектним розрахункам. Фіксуйте всі результати тестів у протоколі огляду, вказавши обставини погоди того дня.

Огляд супровідної документації. Переконайтесь у наявності інструкцій з експлуатації, журналів обліку ТО та аварій. З'ясуйте про можливі гарантійні випадки. Повнота документації — передумова для якісного обслуговування та можливості скористатись гарантійними правами.

Аналіз економічної ефективності. Порівняйте фактичну генерацію з проєктною, проаналізуйте втрати енергії. Це дозволяє проаналізувати фактичну ефективність системи.

Зіставлення з договорами й актами. Перевірте відповідність встановленого й закупленого обладнання підписаним договорам та актам виконаних робіт. Це забезпечить прозорість і виключить можливі зловживання.

ВИСНОВКИ

Впровадження сонячних електростанцій в державних та комунальних установах України є важливим напрямком забезпечення енергетичної безпеки та зниження бюджетних витрат. Потенціал економії до 45 млрд грн щорічно на енергоносіях робить ці проєкти не лише доцільними, але й необхідними для ефективного використання публічних фінансів.

Успішна реалізація проєктів вимагає комплексного підходу, що включає якісне проєктування, професійне виконання робіт, використання сертифікованого обладнання та регулярний моніторинг експлуатації. Типові помилки, такі як неправильний розрахунок потужності, вибір неякісного обладнання та порушення вимог безпеки, можуть звести нанівець економічний ефект від впровадження технологій.

Ця стаття може стати у нагоді як тому, хто перевіряє, так і тому, хто організовує роботи із створення подібного рішення. Сонячні електричні станції можуть суттєво вплинути на економічні показники як у замовника, так і країни в цілому — але якщо це робити зі знанням справи та беручи до уваги ризики та аспекти створення та функціонування станцій.

Дмитро Шевчук,
заступник Голови
Держаудитслужби з питань
цифрового розвитку, цифрових
трансформацій і цифровізації

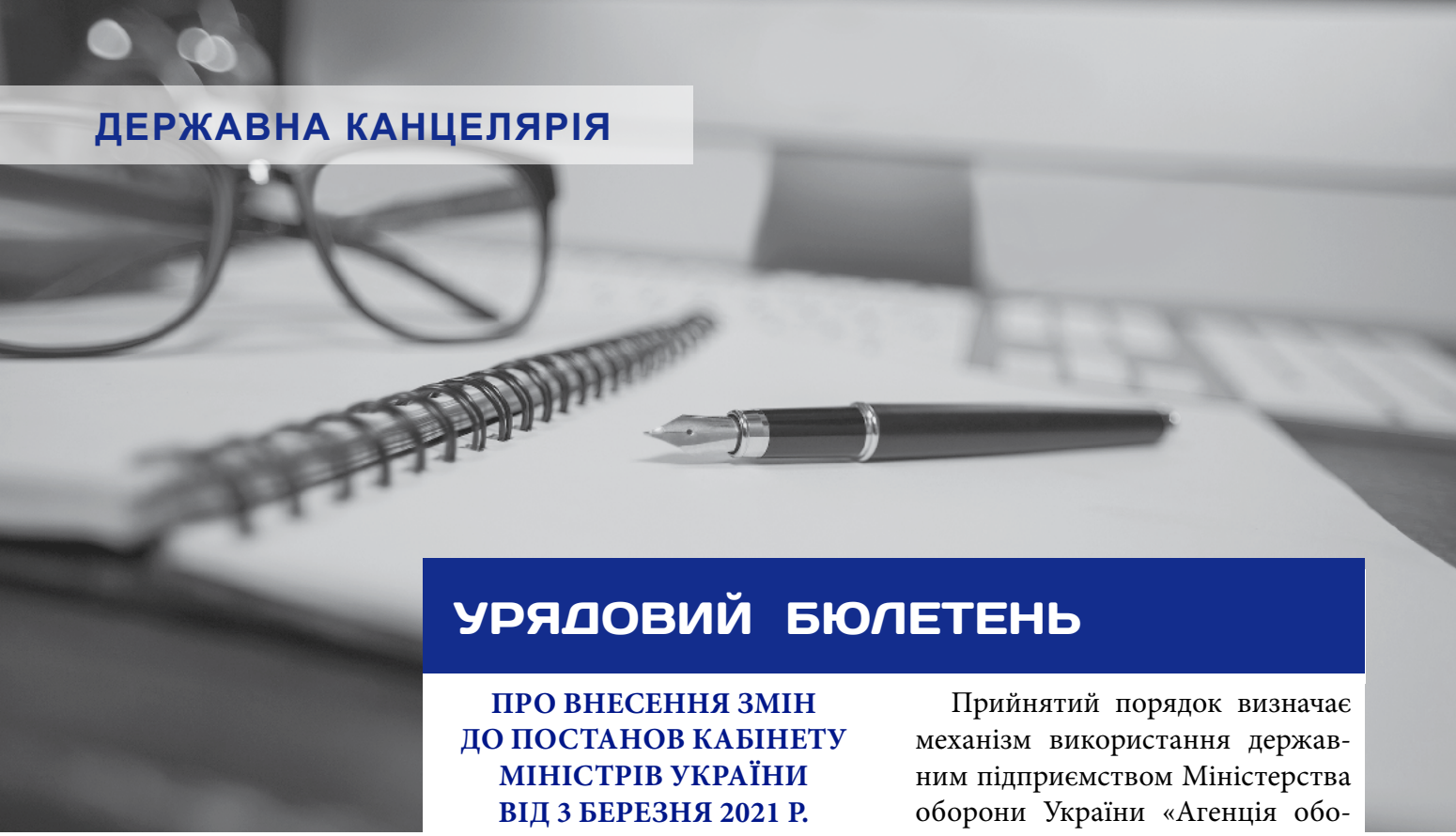

УРЯДОВИЙ БЮЛЕТЕНЬ

ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПОСТАНОВ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ВІД 3 БЕРЕЗНЯ 2021 Р. № 363 І ВІД 16 ТРАВНЯ 2023 Р. № 494

Одинадцятого вересня 2025 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2025 року № 1116, якою внесено зміни до постанов Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 363 «Питання оборонних закупівель» і від 16 травня 2023 року № 494 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель службою державного замовника».

Прийнятим актом Уряду визначено Міністерство оборони головним органом у сфері планування та здійснення оборонних закупівель, а також затверджено Порядок використання державним підприємством Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель» коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення закупівлі озброєння, військової (спеціальної) техніки, засобів та обладнання.

Прийнятий порядок визначає механізм використання державним підприємством Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель», уповноваженим на здійснення закупівель та укладення державних контрактів (договорів) на закупівлю товарів, робіт і послуг оборонного призначення (далі – Служба державного замовника), коштів, передбачених у державному бюджеті за спеціальним фондом за бюджетною програмою 2101540 «Здійснення заходів з реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, розроблення, освоєння і впровадження нових технологій, нарощування наявних виробничих потужностей для виготовлення продукції оборонного призначення, закупівлі озброєння, військової (спеціальної) техніки, засобів та обладнання» (у тому числі коштів, отриманих із спеціального рахунка для збору коштів на підтримку Збройних Сил).

Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми є Мінооборони. Одержувачем бюджетних коштів є

Служба державного замовника, яка одержує кошти на виконання відповідної бюджетної програми в частині виконання функцій служби державного замовника у сфері оборони.

Складення і подання фінансової та бюджетної звітності про використання бюджетних коштів, звіту про виконання паспорта бюджетної програми, а також контроль за цільовим та ефективним витрачанням бюджетних коштів здійснюються в установленому законодавством порядку.

ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ВІД 12 ЖОВТНЯ 2022 Р. № 1178

Четвертого жовтня 2025 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 25 вересня 2025 року № 1254, якою внесено зміни до постанови Уряду від 12 жовтня 2022 року № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування».

Встановлено, що закупівлі, розпочаті до набрання чинності цією постановою, завершуються в порядку, що діяв до набрання чинності цією постановою;

- договори про закупівлю, укладені в порядку та на умовах, установлених до набрання чинності цією постановою, виконуються в повному обсязі до закінчення строку, на який такі договори були укладені; зміни до таких договорів вносяться в порядку та на умовах, установлених до набрання чинності цією постановою.

Прийнятим актом Уряду Особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування (далі – Особливості) доповнено новим розділом, що регулює здійснення закупівель у рамках виконання заходів (кроків), передбачених Планом України, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 244.

Встановлено, що фізичні особи, фізичні особи - підприємці і юридичні особи (резиденти і нерезиденти) незалежно від форми власності та організаційно-правової форми беруть участь у закупівлях незалежно від вартості закупівель товарів, робіт і послуг у рамках виконання заходів (кроків), передбачених Планом України, на рівних умовах, якщо вони є громадянами (для фізичних осіб)/зареєстровані (для юридичних осіб) в таких країнах (прийнятні країни):

- держави — члени Європейського Союзу, Україна, країни-партнери з регіону Західні Балкани, Грузія та Молдова, а також Договірні сторони Угоди про Європейський економічний простір;
- країни, які надають Україні рівень підтримки, порівняний з рівнем, що надається Європейським Союзом, з урахуванням розміру їх економіки і для яких Європейською Комісією встановлений взаємний доступ до зовнішньої допомоги в Україні.

Перелік прийнятних країн оприлюднюється на офіційному веб-сайті Уповноваженого органу.

Усі товари, товари у складі закупівель послуг, товари та/або матеріальні ресурси у складі закупівель послуг з поточного ремонту/робіт незалежно від їх вартості у рамках виконання заходів (кроків), передбачених Планом України, повинні походити з прийнятних країн.

Замовник у річному плані закупівель незалежно від вартості закупівлі зазначає, крім інформації, передбаченої частиною другою статті 4 Закону України «Про публічні закупівлі», також інформацію про:

- джерело фінансування закупівлі;
- захід (крок), передбачений Планом України, у рамках якого здійснюється закупівля;
- код програмної класифікації видатків та кредитування відповідного бюджету (у разі коли джерелом фінансування закупівлі є державний або місцевий бюджет).

Визначено, що у тендерній документації замовник зазначає, крім іншого, інформацію про те, що:

- закупівля здійснюється в рамках Ukraine Facility;
- учасники процедури закупівлі беруть участь у закупівлях за умови, що зареєстровані (для юридичних осіб)/є громадянами (для фізичних осіб) у прийнятних країнах;
- спроможності інших суб'єктів господарювання можуть бути залучені як субпідрядники/співвиконавці до виконання робіт чи надання послуг за умови, що такий суб'єкт господарювання зареєстрований у прийнятній країні;
- до учасника процедури закупівлі особисто або його кінцевих бенефіціарних власників, членів або учасників (акціонерів) юридичної особи — учасника процедури закупівлі не повинно бути застосовано обмежувальних заходів у вигляді санкцій Європейського Союзу та вони не повинні бути включені до санкційного списку Європейського Союзу;
- субпідрядники/співвиконавці можуть бути залучені до виконання робіт чи надання послуг за умови, що кожний субпідрядник/співвиконавець особисто або його кінцеві бенефіціарні власники, члени або учасники (акціонери) юридичної особи — субпідрядника/співвиконавця є особами, до яких не застосовано обмежувальні заходи у вигляді санкцій Європейського Союзу та які не включені до санкційного списку Європейського Союзу;
- усі товари, товари у складі закупівель послуг, товари та/або матеріальні ресурси у складі закупівель послуг з поточного ремонту/робіт повинні походити з прийнятних країн.

Замовник під час подання до ор-

ганів Казначейства документів на реєстрацію бюджетних зобов'язань та здійснення платежів за договором про закупівлю, подає додатково лист, який містить інформацію про те, що на дату подання документів до постачальника товару (виконавця робіт, надавача послуг), з яким укладено договір про закупівлю, його кінцевих бенефіціарних власників, членів або учасників (акціонерів) не застосовано обмежувальні заходи у вигляді санкцій Європейського Союзу, та про те, що вони не включені до санкційного списку Європейського Союзу

Крім того, 21 жовтня 2025 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2025 року № 1314 «Про внесення зміни до пункту 13 особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування».

Прийнятим актом Уряду викладено в новій редакції підпункт 13 пункту 13 Особливостей та встановлено, що придбання замовниками товарів і послуг (крім послуг з поточного ремонту), вартість яких становить або перевищує 100 тис. гривень, послуг з поточного ремонту, вартість яких становить або перевищує 200 тис. гривень, робіт, вартість яких становить або перевищує 1,5 млн гривень, може здійснюватися шляхом укладення договору про закупівлю без застосування відкритих торгів та/або електронного каталогу для закупівлі товару у разі, коли здійснюється закупівля товарів, робіт та послуг для/з будівництва, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об'єктів:

- критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури;
- сектору систем життєзабезпечення критичної інфраструктури в рамках реалізації експериментального проекту відповідно до постанови від 7 лютого 2025 року № 142 «Про реалізацію експериментального проекту щодо нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об'єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури» за договорами про закупівлю, які укладаються до 1 березня 2026 року.

Закупівлі, розпочаті до набрання чинності цією постановою, завершуються в порядку, що діяв до набрання чинності цією постановою.

Постанова діє до 1 березня 2026 року.

Науково-виробничий журнал
«Фінансовий контроль»
є засобом масової інформації, в якому друкуються офіційні,
науково-виробничі, нормативні виробничо-практичні
та інформаційні матеріали Державної аудиторської служби
України та авторів з інших органів державної влади,
наукових організацій і закладів
вищої освіти України та з-за кордону

(067) 236-62-07
fincontrolnew.com.ua
dficontrol@ukr.net

9 786177 228874